

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ Ν.Ο.Π.Ε
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
Εργασία στο μάθημα των Εφαρμογών του Δημοσίου
Δικαίου
Καθηγητής: Ανδρέας Γ. Δημητρόπουλος**

ΟΙ ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

**Πουρναράς Κωνσταντίνος
Α.Μ.: 1340199609284**

ΑΘΗΝΑ 2003

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ-ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ.....	σελ.1
A. Η σύγχρονη αποστολή της δικαιοσύνης	σελ. 1
B. Οι αρχές που προσδιορίζουν τη δικαστική εξουσία έναντι των δύο άλλων συντεταγμένων εξουσιών.....	σελ. 2
1. Η αρχή της ισοτιμίας.....	σελ. 2
2. Η αρχή της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας.....	σελ. 4
α. Ιστορική εξέλιξη της αρχής.....	σελ. 4
β. Η σημασία της αρχής της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας.....	σελ. 5
II. ΟΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΙ.....	σελ.8
A. Η διάκριση δικαστικών υπαλλήλων και δικαστικών λειτουργών.....	σελ. 8
B. Η λειτουργική ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών.....	σελ. 9
Γ. Η προσωπική ανεξαρτησία των δικαστικών λειτουργών.....	σελ.12
III. ΤΟ ΑΡΘΡΟ 88§2 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ.....	σελ.14
A. Οι αποδοχές.....	σελ. 14
B. Ειδική νομοθετική πρόβλεψη του μισθολογίου των δικαστικών λειτουργών.....	σελ.15
Γ. Το άρθρο 88§2 του Συντάγματος: Μια εξαίρεση από την αρχή της ισότητας;	σελ.16
1.Η συνταγματική αρχή της ισότητας και η εφαρμογή της από τα δικαστήρια στο πλαίσιο διαφορών σχετικών με τον προσδιορισμό των απολαβών των δικαστικών λειτουργών.....	σελ.16

2. Έννοια της ίσης ρύθμισης.....σελ.18
3. Αποδοχές ανάλογες του δικαστικού λειτουργήματος.....σελ.20

Δ. Η επέκταση εφαρμογής του κανονιστικού περιεχομένου κανόνων δικαίου οι οποίοι χορηγούν αποδοχές σε τρίτους εργαζομένους στο χώρο του δημοσίου και στους δικαστές από τα δικαστήρια.....σελ. 24
--

Ε. Η πορεία προς την αναθεώρηση του άρθρου 88§2 του Συντάγματος.....σελ. 32

ΣΤ. Η αναθεώρηση του άρθρου 88§2 του Συντάγματος.....σελ. 35

IV. ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ.....σελ 38

V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ 40

VI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....σελ.44

VII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ – ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....σελ.47

1. Η απόφαση των 58 Πρωτοδικών, απόφαση Σ.τ.Ε. 2080/1950.....σελ.48
2. Επίδομα χρήσεως αυτοκινήτου, απόφαση Σ.τ.Ε. 1797/1989.....σελ.53
3. Αποζημίωση για υπερωριακή εργασία, απόφαση Σ.τ.Ε. 2928/1986.....σελ. 58
4. Επίδομα μεταπτυχιακών σπουδών, απόφαση Σ.τ.Ε. 1850/1988...σελ.64
5. Εξομοίωση μισθολογίου των δικαστικών λειτουργών με αυτό των καθηγητών Α.Ε.Ι., απόφαση Σ.τ.Ε. 1693/1989.....σελ.68
6. Επίδομα οικογενειακών βαρών, απόφαση Σ.τ.Ε 1877/1989.....σελ.72
7. Εξομοίωση με το μισθολόγιο των γιατρών του Ε.Σ.Υ., απόφαση Σ.τ.Ε. 1688/1991.....σελ.76
8. Επίδομα εκπαιδευτικής άδειας, απόφαση Σ.τ.Ε. 2458/1993.....σελ.85
9. Φορολογική απαλλαγή με βάση το Ψήφισμα Ζ'/1975, απόφαση Σ.τ.Ε. 3670/1994.....σελ. 93
10. Επίδομα θέσης, απόφαση Σ.τ.Ε. 470/1996.....σελ. 99
11. Επίδομα χρόνου υπηρεσίας, απόφαση Σ.τ.Ε. 3490/1997.....σελ.104
12. Επίδομα εκπαιδευτικής άδειας στην αλλοδαπή, απόφαση Σ.τ.Ε. 3833/1997.....σελ.108

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ – Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

A. Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Η απονομή δικαιοσύνης από ίδια όργανα αποτελεί την τρίτη κρατική λειτουργία, διακεκριμένη των άλλων δυο, τη λεγόμενη “δικαστική λειτουργία”, η οποία ασκείται από τα υφιστάμενα δικαστήρια και των οποίων οι αποφάσεις εκτελούνται στο όνομα του ελληνικού λαού(α.26§3Σ). Το Σύνταγμα αφιερώνει το τμήμα των ρυθμίσεων του και συγκεκριμένα τα άρθρα 87 έως 100, στη δικαστική εξουσία, ενώ παραπέμπει στο νόμο για την ειδικότερη ρύθμιση της οργάνωσης και λειτουργίας των δικαστηρίων και του υπηρεσιακού καθεστώτος των λειτουργών της δικαιοσύνης¹. Όπως διαπιστώνεται από την οργάνωση των σχετικών συνταγματικών διατάξεων η αποστολή της δικαστικής εξουσίας δηλαδή η απονομή της δικαιοσύνης έχει στα πλαίσια ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου κεφαλαιώδη σημασία.

Σήμερα η λειτουργία απονομής της δικαιοσύνης από ανεξάρτητα όργανα - που είναι ένα από τα θεμελιώδη γνωρίσματα του κράτους δικαίου - επιτελεί σπουδαιότατη κοινωνική αποστολή στο πλαίσιο της κρατικής οργάνωσης. Ως διαδικασία επιλύσεως διαφορών που γεννώνται από την κοινωνική συμβίωση, συμβάλλει στην διατήρηση της δημόσιας ειρήνης και εγγυάται το σεβασμό των αξιών που η κοινωνία έχει αποδεχθεί, ενώ η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ο έλεγχος της νομιμότητας της δικαστικής δράσης και της συνταγματικότητας των νόμων έχουν αναδειχθεί τα κύρια πεδία, όπου ο θεσμός της απονομής δικαιοσύνης λειτουργεί προεχόντως ως “δικαστική εξουσία”².

Ειδικότερα η απόλαυση των ατομικών ελευθεριών και η άσκηση των επιμέρους δικαιωμάτων που απορρέουν από αυτές προϋποθέτουν την ύπαρξη ενός δικαστικού συστήματος ανεξάρτητου, το οποίο έχει την ικανότητα να καταστήσει σεβαστή μέσω των κυρωτικών κανόνων, την ακώλυτη άσκηση των ελευθεριών αυτών.

1.Γεωργόπουλος Γ. Κωνσταντίνος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν.Σάκκουλα 1999, σελ.381επ.

2.Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β' , 1993, σελ.549επ.

Επίσης η άσκηση του δικαιοδοτικού έργου, μέσω της νομικής μεθοδολογίας, δημιουργεί τη νομική αρμονία στο χώρο του Δικαίου, όπου και συνωθούνται νομικές διατάξεις ποικίλλης προελεύσεως και με περιεχόμενο συνήθως αμφίβολο ή και αλληλοσυγκρουόμενο και όπου η παρεμβολή του δικαστή είναι αποφασιστικής σημασίας.

Η δικαιοσύνη τέλος δεν είναι μόνο θεματοφύλακας του δικαίου στη δικαιοδοτική και δικαιοτελεστική μορφή αυτού. Με την καλλιέργεια και την επεξεργασία των γενικών εννοιών και ρητρών επιτελεί και ένα τεράστιο ηθικοπλαστικό και παιδαγωγικό έργο. Εν κατακλείδι γίνεται κατανοητό ότι η δικαστική εξουσία, προκειμένου να επιτελέσει το νευραλγικό για τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου έργο της είναι απαραίτητο να περιβάλλεται από εγγυήσεις ανεξαρτησίας.

B. ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΠΟΥ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΕΝΑΝΤΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΔΥΟ ΣΥΝΤΕΤΑΓΜΕΝΩΝ ΕΞΟΥΣΙΩΝ

1. Η αρχή της ισοτιμίας

Καθώς πουθενά στο συνταγματικό χάρτη δεν υπάρχει ρητή αναφορά στην ισοτιμία ή μη των συντεταγμένων εξουσιών το ζήτημα αυτό της ισοτιμίας δεν αποτέλεσε κατά κανόνα μείζον αντικείμενο προβληματισμού της συνταγματικής θεωρίας. Απασχόλησε ωστόσο την ελληνική θεωρία εξ αφορμής σειράς αποφάσεων του ανωτάτου διοικητικού δικαστηρίου της χώρας, σύμφωνα με τις οποίες η δικαστική εξουσία είναι ισότιμη προς τις δυο άλλες συντεταγμένες εξουσίες του κράτους. Η διαπίστωση αυτή επαναλαμβάνεται σε μια πλειάδα αποφάσεων οι οποίες εξεδόθησαν μετά από προσφυγές δικαστικών λειτουργών στη δικαιοσύνη οι οποίες αφορούσαν στη διεκδίκηση εκ μέρους τους αποδοχών αναλόγων του λειτουργήματός τους κατά την επιταγή του α.88§2 Σ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απόφαση 3670/1994 της ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας³.

Καθώς πουθενά στο συνταγματικό χάρτη δεν υπάρχει ρητή αναφορά στην ισοτιμία ή μη των συντεταγμένων εξουσιών η Ολομέλεια του Σ.Ε. βασίστηκε στη συνδυασμένη εφαρμογή και συστηματική ερμηνεία συνταγματικών διατάξεων και συγκεκριμένα του α. 26 (διάκριση των λειτουργιών) του άρθρου 87§1(η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές που απολαμβάνουν λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία) και του α. 88§2Σ (αποδοχές δικαστικών λειτουργών ανάλογες με το λειτούργημα τους) από τις οποίες συνήγαγε ότι **‘‘το Σύνταγμα καθιερώνει ευθέως την αρχή της διακρίσεως των λειτουργιών τις οποίες θεωρεί ισοδύναμες και ισότιμες, αφού μόνο δια της ισοδυναμίας και της ισοτιμίας αυτών επιτυγχάνεται η πραγματική και αποτελεσματική διάκριση αυτών η οποία αποτελεί το βάθρο της οργανώσεως και λειτουργίας της ενιαίας κρατικής εξουσίας και του κράτους δικαίου’’**. Το συμπέρασμα αυτό αποτελεί πάγια δικαιολογητική βάση (ανάμεσα στις άλλες) προκειμένου να προσδιορισθεί και να εφαρμοσθεί δικαστικώς η επιταγή του α. 88§2Σ για αποδοχές στους δικαστικούς λειτουργούς ανάλογες του λειτουργήματός τους. Σχολιάζοντας επικριτικά την απόφαση αυτή, εκπρόσωπος της θεωρίας υποστήριξε ότι η ιδέα της ισοτιμίας αντιφάσκει με το βαθύτερο νόημα του κράτους δικαίου, διότι αναιρεί πριν από όλα, την αρχή της νομιμότητας με την ευρύτερη έννοια, η οποία απαιτεί την υποταγή της διοίκησης και του δικαστή στο Νόμο, την πράξη αυτή της νομοθετικής λειτουργίας. Η υπεροχή εξάλλου της νομοθετικής εξουσίας είναι αναγκαία λογική απόρροια της δημόσιας αρχής και της αρχής της λαϊκής κυριαρχίας που θέλει τη Βουλή, ως τον αμεσότερο και αυθεντικότερο εκφραστή της λαϊκής θέλησης, να προηγείται λογικά θεσμικά των άλλων κρατικών οργάνων⁴. Στην άποψη αυτό θα μπορούσε να αντιταχθεί το ερμηνευτικό επιχείρημα υπέρ της ισοτιμίας των συντεταγμένων εξουσιών, ότι δηλαδή το Σύνταγμα δεν διαβαθμίζει τις συντεταγμένες εξουσίες γεγονός που συνηγορεί κατ' αντιδιαστολή στην ισοτιμία τους.

4.Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, β' έκδοση 2002, σελ.678 επ.

Όμως θα μπορούσε να συναχθεί επιχείρημα και από τη σπουδαιότητα του ρόλου που καλείται να διαδραματίσει η δικαστική εξουσία σε μια πολιτεία που θέλει να είναι ευνομούμενη. Εν κατακλείδι η δικαστική εξουσία ως συντεταγμένη εξουσία είναι θεσμικά ισότιμη των άλλων εξουσιών του κράτους. Συμπέρασμα που ενισχύεται από το α. 26§3 του Συντάγματος το οποίο ορίζει ότι οι δικαστικές αποφάσεις εκτελούνται στο όνομα του ελληνικού λαού, συνδέει ρητά τη δικαστική εξουσία με τον φορέα της πρωτογενούς εξουσίας υπέρ του οποίου υπάρχουν όλες οι εξουσίες του κράτους.

2. Η αρχή της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας

α. Ιστορική εξέλιξη της αρχής

Η αρχή της δικαστικής ανεξαρτησίας αποτελεί πια σταθερό στοιχείο τόσο του ευρωπαϊκού συνταγματικού πολιτισμού όσο και του ελληνικού Συνταγματικού Δικαίου :

i). Η ιδέα της δικαστικής ανεξαρτησίας πηγή έχει τη διδασκαλία για τη διάκριση των λειτουργιών του Montesquieu (Esprit des lois, 1748). Εκεί ακριβώς αναδεικνύεται η προστατευτική λειτουργία της ανεξαρτησίας του δικαστή τόσο (κυρίως) απέναντι στον μονάρχη, όσο και απέναντι στη νομοθετική εξουσία.

ii). Πρακτική πολιτευματική σημασία αποκτά η δικαστική ανεξαρτησία με τη διαμόρφωση του συνταγματισμού (Konstitutionalismus)⁵. Ήδη ο διαφωτισμός αξιώνει τον περιορισμό των εξουσιών του ηγεμόνα υπέρ του δικαίου. Καθώς όμως αναδύει στην Ευρώπη του 19^{ου} αιώνα η συνταγματική μοναρχία, η απονομή της δικαιοσύνης, όσο και αν η δικαστική απόφαση εκδίδεται στο όνομα του μονάρχη, κατατάσσεται στα πεδία που έχουν αφαιρεθεί από τις εξουσίες του και υπηρετεί την ελευθερία της άρχουσας αστικής τάξης απέναντι στο κράτος.

5. Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β', Οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας, 1993 σελ. 550 επ.

iii). Με τη γαλλική επανάσταση η αρχή της δικαστικής ανεξαρτησίας, ως ανεξαρτησίας έναντι των άλλων κρατικών λειτουργιών, ολοκληρώνει το κλασικό νοηματικό της περιεχόμενο και γίνεται αναγκαίο πια περιεχόμενο του φιλελευθερισμού και του κράτους δικαίου.

iv). Με την ανάπτυξη του κοινοβουλευτισμού και την κυρίαρχη θέση που απέκτησαν τα πολιτικά κόμματα στη λειτουργία του πολιτεύματος ανέκυψαν και νέες πηγές διακινδύνευσης της δικαστικής ανεξαρτησίας που πρέπει να αναζητηθούν στη δυνατότητα έμμεσης αλλά αποτελεσματικής παρέμβασης των πολιτικών κομμάτων στη λειτουργία της δικαιοσύνης.

v). Ενδεικτική για το χαρακτήρα της αρχής της δικαστικής ανεξαρτησίας ως σταθερού στοιχείου του ευρωπαϊκού συνταγματικού πολιτισμού είναι το άρθρο 6§1 της Ε.Σ.Δ.Α που αξιώνει να απονέμεται η δικαιοσύνη από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο.

vi). Η δικαστική ανεξαρτησία είναι όμως σταθερό στοιχείο και του Ελληνικού Συνταγματικού Δικαίου. Ήδη, στα Συντάγματα της Επανάστασης, η δικαστική ανεξαρτησία διακηρύσσεται έναντι των δύο άλλων εξουσιών. Η διατύπωση τελειοποιείται στα Συντάγματα του 1925 και του 1927 (άρθρα 4 και 5 αντίστοιχα), κατά τα οποία «η δικαστική εξουσία ασκείται υπό δικαστηρίων ανεξαρτήτων υποκειμένων μόνον εις τους νόμους», και παίρνει την οριστική της μορφή στο άρθρο 87 του ισχύοντος Συντάγματος⁶.

β. Η σημασία της αρχής της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας.

Δικαστική ανεξαρτησία, υπό ευρεία έννοια, σημαίνει ότι οι δικαστές κατά την απονομή της δικαιοσύνης δρουν ανεξάρτητα από κάθε άλλο κρατικό όργανο ή φορέα που δεν μπορεί να τους επιβάλλει την επίλυση της όποιας διαφοράς προς ορισμένη κατεύθυνση⁷.

6. Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β' 1993, σελ. 550επ.

7. Γεωργόπουλος Γ. Κωνσταντίνος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 1999 σελ. 353επ

Το Σύνταγμα καθιερώνοντας τη θεμελιώδη αρχή του χωρισμού των λειτουργιών, εξασφαλίζει και τη δικαστική ανεξαρτησία (άρθρο 26§3 και 87§1Σ) η οποία διακρίνεται ειδικότερα σε λειτουργική ή ουσιαστική και σε προσωπική ανεξαρτησία⁸. Ακόμη και η Ε.Σ.Δ.Α. θέτει ως όρο ότι ο καθένας πρέπει να δικάζεται από ανεξάρτητο δικαστήριο. Σύμφωνα με το α.6§1 αυτής: *Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσις του δικασθεί δικαίως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό α ν ε ξ α ρ τ ή τ ο υ και αμερόληπτου δικαστηρίου.*

Η δικαστική λοιπόν εξουσία απονέμει δικαιοσύνη χωρίς οι άλλες δυο εξουσίες να μπορούν να παρέμβουν σε ό,τι άγει στο σχηματισμό δικανικής κρίσης. Είναι επομένως κατά την εκτέλεση του έργου της ανεξάρτητη, ακριβώς δε η ανεξαρτησία της έναντι των δύο άλλων συντεταγμένων εξουσιών διασφαλίζει την ισοτιμία της προς αυτές.

Επιπλέον η σημασία της ανεξαρτησίας της δικαστικής εξουσίας έγκειται στο γεγονός ότι δε δύναται να νοηθεί κράτος δικαίου και απονομή στοιχειώδους δικαιοσύνης χωρίς την ανεξαρτησία αυτής αφού πρόκειται για την υπ' αριθμόν ένα, θα έλεγε κανείς, αρχή του κράτους δικαίου. Αν η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης διαφυλαχθεί στο επίπεδο των επιταγών του συνταγματικού νομοθέτη, τότε, και μόνο τότε θα υλοποιηθεί η συνταγματική επιταγή του α.20§1Σ, σύμφωνα με την οποία ο καθένας έχει δικαίωμα έννομης προστασίας από τα δικαστήρια. Η προστασία αυτή όπως τονίζει ο Μανωλεδάκης “ συνίσταται στην προστασία του πολίτη από την αυθαιρεσία της κάθε μορφής εξουσίας”. Η ανεξαρτησία λοιπόν της δικαιοσύνης συνδέεται απόλυτα με τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα του πολίτη⁹. Γίνεται σ' αυτό το σημείο εύκολα κατανοητό ότι η νευραλγική αποστολή της σύγχρονης δικαιοσύνης στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου το οποίο έχει ως ύψιστο σκοπό τη διαφύλαξη της αρχής του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας, μπορεί αποτελεσματικώς να διεκπεραιωθεί από δικαστές που αισθάνονται θωρακισμένοι και απρόσβλητοι από οποιεσδήποτε επεμ-

8. Γεωργόπουλος Γ. Κων/νος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο, 1999 σελ. 353επ.

9. Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β', 1993, σελ. 550επ.

βάσεις, είτε των άλλων δύο εξουσιών, είτε των οργανωμένων συμφερόντων, τόσο στο δικαιοδοτικό έργο τους, όσο και στην σταδιοδρομία τους. Στο σημείο αυτό τοποθετείται και η προβληματική της ρύθμισης των αποδοχών των δικαστικών λειτουργιών η οποία θα πρέπει να συντελεί και αυτή στην

επίτευξη των ανωτέρω στόχων. Σ' αυτή τη σπουδαιότητα του δικαστικού λειτουργήματος στηρίχθηκε το Σ.τ.Ε. ανάμεσα στις άλλες νομικές βάσεις για να προσδιορίσει και να ερμηνεύσει το άρθρο 88§2 του Συντάγματος το οποίο επιτάσσει για τους δικαστικούς λειτουργούς αποδοχές ανάλογες του λειτουργήματός τους. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση 1693/1989¹⁰ του Γ' Τμήματος του Σ.τ.Ε. η οποία κατ' εφαρμογή του άρθρου 88§2 του Συντάγματος εξομοιώνει μισθολογικά τους δικαστικούς λειτουργούς με τους καθηγητές Α.Ε.Ι. . Ανάμεσα στα άλλα αναφέρονται τα εξής: ***''Επειδή στο άρθρο 88§2 ορίζεται...Από τη διάταξη αυτή συνάγεται ότι οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών, συναρτούμενες προς τη σπουδαιότητα του λειτουργήματος, την ιδιαίτερη κατάσταση , τις υποχρεώσεις και τους περιορισμούς των λειτουργών αυτών εν σχέσει με την απρόσκοπτη απονομή της δικαιοσύνης ως βασικής λειτουργίας του κράτους...πρέπει να είναι διακεκριμένες και να καθορίζονται αυτοτελώς...σε επίπεδο ανώτερο εκείνου το οποίο ισχύει γενικώς για τις αποδοχές των λοιπών δημοσίων λειτουργών''***.

10. Εξομοίωση του μισθολογίου των δικαστικών λειτουργών με αυτό των καθηγητών Α.Ε.Ι. , απόφαση Σ.τ.Ε. 1693/1989, παράρτημα σελ.68

II. ΟΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΙ

A. Η ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΥΠΑΛΛΗΛΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Σύμφωνα με το άρθρο 87§1 του Συντάγματος *''η δικαιοσύνη απονέμεται από δικαστήρια συγκροτούμενα από τακτικούς δικαστές, που*

απολαμβάνουν λειτουργική και προσωπική ανεξαρτησία''. Ο τακτικός δικαστής είναι δημόσιος λειτουργός που συνδέεται με το κράτος με αμειβόμενη πάγια σχέση και συγκροτεί το δικαστήριο, είτε μόνος του, είτε μαζί με άλλους δικαστές¹¹. Κατά κανόνα, τα δικαστήρια συγκροτούνται από τακτικούς δικαστές, δηλαδή από πρόσωπα που ασκούν κατ' επάγγελμα τη δικαστική λειτουργία.

Το Σύνταγμα χαρακτηρίζει τους τακτικούς δικαστές ως *δικαστικούς λειτουργούς* (άρθρα 88-91). Διακρίνονται επομένως από τους δημοσίους υπαλλήλους, που είναι έμμεσα όργανα του κράτους και τελούν σε στενή ιεραρχική και πειθαρχική σχέση μαζί του. Σε αντίθεση με τον δημόσιο υπάλληλο, ο δικαστής αντλεί την αρμοδιότητά του απευθείας από το Σύνταγμα, δεν είναι επομένως έμμεσο αλλά άμεσο όργανο του κράτους¹².

Ο παραπάνω εννοιολογικός προσδιορισμός του όρου *δικαστικοί λειτουργοί* καθίσταται επιτακτικός προκειμένου να προσδιοριστούν επακριβώς οι λειτουργοί της δικαιοσύνης, οι αποδοχές των οποίων κατά το άρθρο 88§2Σ πρέπει να είναι ανάλογες του λειτουργήματός τους. Μια σειρά αποφάσεων του ανώτατου ακυρωτικού δικαστηρίου σχετικά με ζητήματα μισθολογικής κατάστασης των δικαστικών λειτουργών αποσαφήνισαν την έννοια *δικαστικοί λειτουργοί*. Σύμφωνα λοιπόν με πάγια νομολογία του Σ.τ.Ε. όπως αποτυπώνεται στην απόφαση 2928/1986: ***''Η ιδιαιτερότητα λοιπόν αυτή του μισθολογίου των δικαστικών λειτουργών, τόσο από την άποψη της αυτοτελούς ρύθμισής του με ειδικούς νόμους...όσο και από την άποψη***

11.Ράικος Γ. Αθανάσιος, Συνταγματικό Δίκαιο, Τεύχος Γ', 1984 σελ. 547επ.

12.Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β', 1993 σελ. 549επ.

της προβλέψεως ύψους αποδοχών σε επίπεδο ανώτερο από άλλες κατηγορίες υπαλλήλων ή λειτουργών, αφορά αποκλειστικά και μόνο, όπως προκύπτει από τη ρητή διατύπωση των συνταγματικών διατάξεων, στους κατά την παράγραφο 1 του άρθρου 88 του Συντάγματος δικαστικούς λειτουργούς, ήτοι και εκείνους που αποτελούν το δικαστικό προσωπικό των κατά το Σύνταγμα οργανωμένων δικαστηρίων και όχι σε άλλα πρόσωπα όπως είναι οι δικηγόροι και το κύριο προσωπικό του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους¹³.''

Η θεσμική αυτή ιδιαιτερότητα του δικαστή εξειδικεύεται από την εγγύηση της λειτουργικής και προσωπικής του ανεξαρτησίας ,που εκτίθεται αμέσως παρακάτω.

Β. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Όπως προκύπτει από τα ανωτέρω εκτιθέμενα, η δικαστική ανεξαρτησία εμπεριέχει δύο ειδικότερες αρχές, την αρχή της προσωπικής και την αρχή της λειτουργικής ανεξαρτησίας. Όπως και λεκτικά άλλωστε προκύπτει από τους χρησιμοποιούμενους όρους, λειτουργική είναι η ανεξαρτησία που το Σύνταγμα εγγυάται στο δικαστή σε σχέση με το δικαιοδοτικό του λειτούργημα και κατά την οποία απαγορεύεται κάθε είδους ετεροκαθορισμός ή και προσπάθεια ετεροκαθορισμού της δικανικής πεποίθησης. Αντίθετα η προσωπική ανεξαρτησία του δικαστή δεν αναφέρεται ευθέως στο λειτούργημα που ασκεί, αλλά αποτελεί εγγύηση του προσωπικού υπηρεσιακού του καθεστώτος με κανόνες που τον προφυλάσσουν από δυσμενείς επεμβάσεις του νομοθέτη, της εκτελεστικής αλλά και της ίδιας της δικαστικής λειτουργίας, επεμβάσεις που θα μπορούσαν έμμεσα να οδηγήσουν στον ετεροκαθορισμό της δικανικής του πεποίθησης. Υπό την έννοια αυτή η προσωπική ανεξαρτησία τελεί προς τη λειτουργική ανεξαρτησία σε σχέση μέσου προς σκοπό. Η πρώτη δηλαδή υπηρετεί τη δεύτερη. Αυτό σημαίνει ότι απαραίτητη προϋπόθεση για

13.Αποζημίωση για υπερωριακή εργασία,απ.Σ.τ.Ε.2928/1986,παράρτημα σελ.58

την επίτευξη της συνταγματικά επιτασσόμενης λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών αποτελεί η θέσπιση αποτελεσματικών εγγυήσεων αναφερόμενων στην υπηρεσιακή κατάστασή τους και κυρίως όπως είναι ευνόητο στο ύψος των αποδοχών τους, το οποίο κατ' άρθρο 88§2Σ πρέπει να είναι ανάλογο του λειτουργήματός τους¹⁴.

Είναι γεγονός ότι το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο επανειλημμένως τόνισε ότι η υποχρέωση του κράτους να παρέχει αποδοχές στους δικαστικούς λειτουργούς ανάλογες του λειτουργήματός τους ,αποτελεί κρισιμότητα παράγοντα και αυτονόητη προϋπόθεση για την επίτευξη της λειτουργικής τους ανεξαρτησίας και άρα και για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα της απόφασης 1688/1991 του Γ' Τμήματος του Σ.τ.Ε. η οποία ερμηνεύοντας το άρθρο 88§2Σ τόνισε

ότι : *''Κατά την τελευταία αυτή συνταγματική διάταξη, που αντιμετωπίζει το μισθολόγιο των δικαστικών λειτουργών ως συμπλήρωμα και αυτονόητη προϋπόθεση της λειτουργικής ανεξαρτησίας τους, ο νομοθέτης οφείλει να προβεί στη ρύθμισή του ενόψει του τεθειμένου κριτηρίου των αναλόγων προς το λειτούργημα τούτο αποδοχών''*¹⁵.

Οι δικαστές λοιπόν σύμφωνα με το άρθρο 87§1Σ απολαύουν κατά την άσκηση του δικαιοδοτικού τους έργου λειτουργικής ανεξαρτησίας. Η αρχή της λειτουργικής ανεξαρτησίας στην ουσιαστική της έννοια και μορφή , καθορίζει τη σχέση του δικαστικού λειτουργήματος με τις άλλες κρατικές εξουσίες. Ειδικότερα:

α) Η προστασία της λειτουργικής ανεξαρτησίας του δικαστή έχει αποδέκτη το νομοθετικό όργανο, δηλαδή τη Βουλή. Η Βουλή δε μπορεί να θέσει, άλλα, δεσμευτικά για τον δικαστή , κριτήρια διαμόρφωσης της δικανικής πεποίθησης εκτός από τα δύο που ορίζει το άρθρο 87§2Σ, δηλαδή το Σύνταγμα και το νόμο. Κορύφωση της ανεξαρτησίας του δικαστή απέναντι στον νομοθέτη αποτελεί η υποχρέωση των δικαστηρίων να μην εφαρμόζουν νόμο ,το περιεχόμενο του οποίου αντίκειται προς το Σύνταγμα. Από τη δικαστική ανεξαρτησία έναντι της Βουλής προκύπτει επίσης ότι δεν επιτρέπεται η νομοθετική λύση διαφοράς που εκκρεμεί σε δικαστήριο.

14.Γεωργόπουλος Γ. Κων/νος, Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο,1999, σελ.381επ.

15.Εξομοίωση με το μισθολόγιο των γιατρών του Ε.Σ.Υ,απ.Σ.τ.Ε.,παράρτ. σελ76

β) Το άρθρο 87§2Σ, προστατεύει το δικαστή και έναντι της εκτελεστικής λειτουργίας, αποκλείοντας οποιασδήποτε μορφής παρεμβάσεις παραγόντων αυτής της λειτουργίας στο δικαστικό έργο. Έτσι τα δικαστήρια δε δεσμεύονται από διοικητικές πράξεις αντισυνταγματικές ή παράνομες. Οι παρεμβάσεις όμως που απαγορεύονται από το Σύνταγμα δεν είναι μόνο οι νομικά τυποποιημένες αλλά και οι άτυπες παρεμβάσεις. Έτσι το Σύνταγμα απαγορεύει π.χ. κυβερνητικές δηλώσεις για την πορεία μιας δίκης ή για την πιθανολόγηση της έκβασής της. Ακόμα το άρθρο 87§2Σ απαγορεύει στην κυβέρνηση να αξιολογεί δημόσια τις πράξεις δικαζομένων διότι τέτοιες αξιολογήσεις εμπεριέχουν τον κίνδυνο παρέμβασης στη διαμόρφωση της δικανικής πεποίθησης¹⁶.

γ) Δικαίωμα παρέμβασης στη διαμόρφωση της δικανικής πεποίθησης δεν έχουν ούτε τα άλλα δικαστήρια ή δικαστές. Η ιεραρχία μεταξύ των

δικαστηρίων που προκύπτει από τους τρεις βαθμούς δικαιοδοσίας δε σημαίνει περιορισμό της λειτουργικής ανεξαρτησίας του δικαστή από τη νομολογία ανώτερου δικαστηρίου. Τέλος διαφορετικό είναι το ζήτημα της δεσμευτικότητας που έχει για μια και την ίδια υπόθεση η απόφαση που εκδόθηκε μετά από άσκηση ενδίκων μέσων σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του δικονομικού δικαίου.

δ) Αποδέκτες όμως της αρχής της λειτουργικής ανεξαρτησίας του δικαστή δεν είναι μόνο οι άλλες κρατικές λειτουργίες. Πηγή διακινδύνευσης της ανεξάρτητης δικαιοσύνης είναι και οι διάδικοι. Γι' αυτό και η επιταγή του άρθρου 87§2Σ ισχύει και έναντι των διαδίκων και είναι γνωστή υπό τη μορφή αυτή ως αρχή της αμεροληψίας του δικαστή¹⁷. Αυτή η έκφανση της αρχής της ανεξαρτησίας προκύπτει όχι μόνο από το άρθρο 87§2Σ αλλά και από την αρχή του κράτους δικαίου και ειδικότερα από το δικαίωμα κάθε διαδίκου για δίκαιη διαδικασία κατ' άρθρο 20§1 του Συντάγματος.

16. Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β', 1993, σελ. 549επ.

17. Σοϊλεντάκης Π. Νικόλαος, Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας, 1993, σελ. 234 επ.

ε) Τέλος η δικαστική ανεξαρτησία θα ήταν ατελέσφορη αν δεν επεκτεινόταν και στην προστασία του δικαστικού λειτουργήματος από κινδύνους ετεροκαθορισμού προερχόμενους από κοινωνικές δυνάμεις και κοινωνικούς θεσμούς. Κλασικό παράδειγμα είναι η αρχή της ανεξαρτησίας του δικαστή έναντι των πολιτικών κομμάτων. Αυτή η εξειδίκευση δεν προκύπτει μόνο από το άρθρο 87§2Σ, τη δικαιοκρατική αρχή και από το άρθρο 20§1Σ, αλλά και ειδικότερα από το άρθρο 29§3Σ που απαγορεύει απολύτως στους δικαστικούς λειτουργούς οποιασδήποτε μορφής εκδηλώσεις υπέρ πολιτικών κομμάτων. Θα πρέπει επιπλέον να γίνει δεκτό, πως αντίστοιχη ανάγκη προστασίας έχει το δικαστικό λειτούργημα και έναντι άλλων οργανωμένων φορέων της κοινωνίας όπως είναι π.χ. η εκκλησία, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις κ.λ.π.

Γ. Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Η προστασία του δικαστικού λειτουργήματος θα ήταν ατελέσφορη αν ο συντακτικός νομοθέτης δεν αντιμετώπιζε και τους κινδύνους εμμέσων επιρροών, εκείνων δηλαδή στις οποίες είναι εκτεθειμένος ο δικαστής ως πρόσωπο που τελεί σε οικονομική και κοινωνική εξάρτηση από την επαγγελματική του υπόσταση¹⁸. Έκρινε δηλαδή ο συντακτικός νομοθέτης ότι η συνήθης επαγγελματική κατοχύρωση που προβλέπει το Σύνταγμα για όλους γενικά τους δημοσίους υπαλλήλους δεν είναι επαρκής για εκείνη την κατοχύρωση του φορέα του δικαστικού λειτουργήματος, που μπορεί να αποτρέπει ή πάντως να περιορίζει κινδύνους προσωπικών εξαρτήσεων από την κρατική ιεραρχία και όχι μόνον. Το Σύνταγμα στα άρθρα 88 έως 91 οργανώνει διεξοδικά την εγγύηση της προσωπικής ανεξαρτησίας του δικαστή, απαραίτητου μέσου για την επίτευξη της λειτουργικής ανεξαρτησίας, και προβλέπει ειδικές ρυθμίσεις για τα εξής επιμέρους ζητήματα:

α) Για την κτήση της ιδιότητας του δικαστικού λειτουργού άρθρο 88§1 του Συντάγματος.

18. Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β', 1993, σελ. 562επ.

β) Για τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία των υπηρεσιακών μεταβολών των δικαστικών λειτουργών.

γ) Για τις μορφές λήξης του δικαστικού λειτουργήματος.

δ) Για ορισμένους ειδικούς προσωπικούς όρους άσκησης του δικαστικού λειτουργήματος όπως είναι: τα ασυμβίβαστα με το δικαστικό λειτούργημα έργα, το δικαίωμα του δικαστικού συνδικαλισμού, τα της ευθύνης των δικαστικών λειτουργών και το ζήτημα των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών. Ειδικότερα ως προς το τελευταίο ζήτημα κρίθηκε ότι η οικονομική ανεξαρτησία του φορέα του δικαστικού λειτουργήματος είναι μια από τις σημαντικότερες προϋποθέσεις για να μην ετεροκαθορίζεται έστω και έμμεσα η δικανική του πεποίθηση¹⁹. Γι' αυτό και τα προβλεπόμενα από το άρθρο 88§2 του Συντάγματος οδήγησαν στη διαμόρφωση μιας ενδιαφέρουσας νομολογίας όπως θα καταδειχθεί από την ανάλυση που ακολουθεί.

19. Τσάτσος Δ., Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β', 1993, σελ. 562επ.

III. ΤΟ ΑΡΘΡΟ 88§2 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

A. ΟΙ ΑΠΟΔΟΧΕΣ

Το άρθρο 88§2 του Συντάγματος όπως αναθεωρήθηκε το 2001 αναφέρει τα εξής: *'' Οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογες με το λειτούργημά τους. Τα σχετικά με τη βαθμολογική και μισθολογική τους εξέλιξη και την κατάστασή τους γενικά καθορίζονται με ειδικούς νόμους. Κατά παρέκκλιση από τα άρθρα 94, 95 και 98, διαφορές σχετικές με τις κάθε είδους αποδοχές και τις συντάξεις των δικαστικών λειτουργών και εφόσον η επίλυση των σχετικών νομικών ζητημάτων μπορεί να επηρεάσει τη μισθολογική, συνταξιοδοτική ή φορολογική κατάσταση ευρύτερου κύκλου προσώπων, εκδικάζονται από το ειδικό δικαστήριο του άρθρου 99. Το δικαστήριο στις περιπτώσεις αυτές συγκροτείται με τη συμμετοχή ενός επιπλέον τακτικού καθηγητή, όπως νόμος ορίζει. Νόμος ορίζει τα σχετικά με τη συνέχιση τυχόν εκκρεμών δικών''*. Το πρώτο βήμα για την ερμηνεία του ανωτέρω άρθρου επιτάσσει τον προσδιορισμό της έννοιας αποδοχές. Κατά πάγια νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας έχει κριθεί ότι με τον όρο αποδοχές νοείται το σύνολο των απολαβών των

δικαστικών λειτουργιών όπως αυτές διαμορφώνονται τελικά, συμπεριλαμβανομένων πρόσθετων ευεργετικών ρυθμίσεων οι οποίες επηρεάζουν καθ' οιονδήποτε τρόπο το ύψος των καθαρών απολαβών, δηλαδή πάγιες πραγματικές ή πλασματικές υπερωρίες, πάσης φύσεως επιδόματα όπως επίδομα χρόνου υπηρεσίας, οικογενειακών βαρών, μεταπτυχιακών σπουδών, χρήσεως αυτοκινήτου, εκπαιδευτικής άδειας, έξοδα παράστασης, πάγιοι φορολογικοί συντελεστές, φορολογικές απαλλαγές.

Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του Σ.τ.Ε. αριθμός 2458/1993²⁰ η οποία απορρίπτει την αναίρεση του Δημοσίου κατά αποφάσεως που ορίζει την καταβολή στους προσφεύγοντες δικαστικούς λειτουργούς διαφόρων ποσών, ως διαφορά προσαύξεσης εκπαιδευτικής άδειας

20. Επίδομα εκπαιδευτικής άδειας, απόφαση Σ.τ.Ε.2458/1993, παράρτημα σελ. 85 επ.

λόγω εξομοιώσεως του μισθολογίου τους με εκείνο των ιατρών του Ε.Σ.Υ.. Σύμφωνα λοιπόν με την απόφαση αυτή: *'' Έτσι η χορήγηση αποδοχών σε άλλες κατηγορίες εργαζομένων και μάλιστα στο χώρο του δημοσίου τομέα είτε με βάση τη μισθολογική κλίμακα καθεαυτή, είτε σε σχέση προς το σύνολο των απολαβών, όπως αυτές διαμορφώνονται τελικώς, με την εφαρμογή πρόσθετων ευεργετικών ρυθμίσεων, με τις οποίες επηρεάζεται καθ' οιονδήποτε τρόπο το ύψος των κ α θ α ρ ώ ν α π ο λ α β ώ ν, χωρίς ταυτόχρονη πρόβλεψη εφαρμογής των ευεργετικών αυτών ρυθμίσεων και στους δικαστικούς λειτουργούς, ώστε οι καταβαλλόμενες σ' αυτούς τελικώς απολαβές να είναι υπέρτερες κάθε άλλης κατηγορίας υπαλλήλων ή λειτουργιών του δημοσίου τομέα, κατά την προεκτεθείσα έννοια των συνταγματικών διατάξεων, συνιστά ανεπίτρεπτη ευθεία παραβίαση των άρθρων 26, 87§1 και 88§2 του Συντάγματος... ''.*

Β. ΕΙΔΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗ ΠΡΟΒΛΕΨΗ ΤΟΥ ΜΙΣΘΟΛΟΓΙΟΥ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ

Το άρθρο 88§2 του Συντάγματος ρητά προβλέπει ότι τα σχετικά ζητήματα με τη βαθμολογική και μισθολογική εξέλιξη και κατάσταση των δικαστικών λειτουργιών καθορίζονται με ειδικούς νόμους. Από τη διάταξη

αυτή προκύπτει ότι, οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών, συναρτώμενες προς τη σπουδαιότητα του δικαστικού λειτουργήματος, την ιδιαίτερη κατάσταση, την ύψιστη δικαιοδοτική αποστολή των λειτουργών αυτών σε σχέση και προς την ανάγκη απρόσκοπτης απονομής της δικαιοσύνης ως βασικής λειτουργίας του κράτους(άρθρο 26§3 του Συντάγματος), από πρόσωπα που απολαμβάνουν προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας(άρθρο 87 του Συντάγματος)πρέπει να είναι διακεκριμένες και να καθορίζονται αυτοτελώς από τη νομοθετική εξουσία με τη θέσπιση ειδικών προς τούτο νόμων²¹. Συνεπώς πρέπει να θεωρηθεί ανεπίτρεπτη η παραπο-

21.Παραράς Ι. Πέτρος, Σύνταγμα 1975 Corpus III, 1999, σελ. 397επ.

μπή μισθολογικής διάταξης για τρίτους στις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών. Αυτό απεφάνθη το Γ' Τμήμα του Σ.τ.Ε. στην απόφασή του με αριθμό 4542 του 1986. Η εν λόγω απόφαση έκρινε ως αντισυνταγματικές και άρα ανίσχυρες διατάξεις νόμων, οι οποίες προσδιόριζαν τις καθαρές μηνιαίες απολαβές των λειτουργών του δημοσίου τομέα με παραπομπή στο συνολικό μηνιαίο ακαθάριστο ποσό των αποδοχών του Προέδρου του Αρείου Πάγου.

Γ. ΤΟ ΑΡΘΡΟ 88§2 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ: ΜΙΑ ΕΞΑΙΡΕΣΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΟΤΗΤΑΣ ;

1. Η συνταγματική αρχή της ισότητας και η εφαρμογή της από τα δικαστήρια στο πλαίσιο διαφορών σχετικών με τον προσδιορισμό των απολαβών των δικαστικών λειτουργών.

Οι δυσχέρειες του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, όταν αυτός αφορά στην εκ μέρους του νομοθέτη τήρηση της περί ισότητας επιταγής του άρθρου 4§1 του Συντάγματος παρουσιάζονται ανάγλυφες σε αποφάσεις δικαστηρίων για τον προσδιορισμό των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών , οι οποίες κατ' επιταγή του άρθρου 88§2 του Συντάγματος πρέπει να είναι ανάλογες του λειτουργήματός τους²². Όπως έχει ήδη αναφερθεί το ειδικό αυτό μισθολόγιο των δικαστικών λειτουργών σημαίνει, όπως τουλάχιστον ερμηνεύεται το α.88§2 του

Συντάγματος από τα δικαστήρια, αυξημένο μισθολόγιο έναντι όλων των άλλων αξιωματούχων του δημοσίου τομέα ενόψει του γενικού επιπέδου της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας και των απολαβών που χορηγούνται με βάση τις εκάστοτε διαμορφούμενες συνθήκες. Η διαφοροποίηση όμως αυτή σχετικά με τους δικαστικούς λειτουργούς λόγω και της επιταγής του άρθρου 88§2 του Συντάγματος φαίνεται να εισάγει εξαίρεση από τον κανόνα του άρθρου 4§1 του Συντάγματος, ο οποίος θεσπίζει την αρχή της ισότητας αναφέροντας ότι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου.

22. Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική θεωρία και πράξη, 1980, σελ. 317επ.

Σ' αυτό το σημείο είναι απαραίτητο να επισημανθεί, ότι σήμερα πλέον από κανέναν δεν αμφισβητείται, ότι με το άρθρο 4§1 του Συντάγματος το οποίο ορίζει ότι: *'' οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου ''* τίθεται κανόνας δικαίου και μάλιστα αυξημένης τυπικής ισχύος. Γενικότερα άλλωστε δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί ότι δια του αυστηρού ιδίως Συντάγματος, ως θεμελιώδους νόμου του κράτους, δεν τίθενται παρά μόνον κανόνες δικαίου αυξημένης τυπικής ισχύος, έναντι των από τον κοινό νομοθέτη τιθεμένων, με όλες τις προς το γεγονός αυτό συνδεδεμένες συνέπειες. Ένας τέτοιος λοιπόν συνταγματικός κανόνας δεσμεύει -δεδομένου του αυστηρού χαρακτήρα του Συντάγματός μας- όλα τα όργανα των συντεταγμένων εξουσιών, δηλαδή όχι μόνο τα εφαρμόζοντα τους νόμους όργανα της δικαστικής και της εκτελεστικής λειτουργίας, αλλά δεσμεύει και αυτά ακόμη τα θεσπίζοντα τους νόμους κρατικά όργανα, δηλαδή το νομοθέτη. Πέρα λοιπόν της ισότητας των πολιτών ενώπιον του νόμου καθιερώνεται και η ισότητα του νόμου έναντι των πολιτών. Αυτό σημαίνει ότι το Σύνταγμα επιτάσσει όχι μόνο την ίση εφαρμογή του νόμου – τόσο του τυπικού όσο και του ουσιαστικού – αλλά και την από τον νόμο ίση ρύθμιση.

Σύμφωνα μάλιστα με νομολογιακά πορίσματα ο κανόνας της ισότητας ερμηνεύεται ως η απαγόρευση στο νομοθέτη εκδήλως άνισης μεταχείρισης, είτε με τη μορφή της εισαγωγής ενός καθαρά χαριστικού μέτρου ή ενός προνομίου μη συνδεδεμένου προς αξιολογικά κριτήρια, είτε με τη μορφή της επιβολής μιας αδικαιολόγητης επιβάρυνσης ή της αφαίρεσης δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται ή παρέχονται από προϋφιστάμενο ή συγχρόνως τιθέμενο γενικότερο κανόνα, όσο και της αυθαίρετης εξομοίωσης διαφορετικών καταστάσεων ή της ενιαίας μεταχείρισης προσώπων που βρίσκονται κάτω από διαφορετικές συνθήκες με βάση όλως τυπικά ή συμπτωματικά ή άσχετα μεταξύ τους κριτήρια²³.

Εφ' όσον λοιπόν τα δικαστήρια στην ελληνική έννομη τάξη δικαιούνται και υποχρεούνται να ελέγχουν τη συνταγματικότητα των νόμων (α.93§4 του Συντάγματος), δηλαδή την εν γένει εκ μέρους του νομοθέτη τήρηση του Συντάγματος, μπορούν και οφείλουν να ερευνούν κατά συνέπεια και την εκ μέρους του τήρηση ειδικώς του

23.Αντωνίου Δ. Θεοδώρα, Η ισότητα εντός και δια του νόμου, 1998, σελ.180 επ.

δια του άρθρου 4§1 του Συντάγματος τιθέμενου περί ισότητας συνταγματικού κανόνα ο οποίος μάλιστα συνιστά και γενική αρχή του Συντάγματος. Η νομολογία των δύο ανώτατων δικαστηρίων μας δέχεται ήδη παγίως ότι με το άρθρο 4§1 του Συντάγματος τίθεται κανόνας δικαίου ο οποίος δεσμεύει και το νομοθέτη, γι' αυτό και προβαίνουν σε έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων και από απόψεως τήρησης της αρχής της ισότητας. Έχει εγκαταλειφθεί δηλαδή η άποψη ότι το άρθρο 4§1 του Συντάγματος συνιστά μια απλή υπόδειξη προς το νομοθέτη, μια πολιτική απλώς αρχή προς την πραγμάτωση της οποίας οφείλει να τείνει ο δικαστής²⁴. Η άποψη αυτή που απέκλειε τη δικαστική εξουσία από τον έλεγχο της ίσης ρύθμισης εκ μέρους του νομοθέτη αναδεικνύει το ζήτημα της οριοθέτησης μεταξύ των αρμοδιοτήτων του νομοθέτη και εκείνων του δικαστή κατά την εφαρμογή και συγκεκριμενοποίηση της αρχής της ισότητας και αποτελεί πτυχή του ευρύτερου θεσμού του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων.

2. Έννοια της ίσης ρύθμισης

Όπως έχει ήδη αναφερθεί το Σύνταγμα καθιερώνει στο άρθρο 4§1 την αρχή της νομικής ισότητας, η οποία διακρίνεται σε τυπική νομική ισότητα, που αναλύεται στην υποχρέωση των οργάνων της διοίκησης και της δικαστικής εξουσίας να εφαρμόζουν ομοιόμορφα, κατ' ίσον τρόπο και χωρίς εξαιρέσεις τον κανόνα δικαίου έναντι εκείνων τους οποίους αφορά και στην αρχή της ουσιαστικής νομικής ισότητας ή ισότητας του νόμου, η οποία σημαίνει, ότι το νομοθετικό όργανο κατά την ψήφιση του τυπικού νόμου και η διοίκηση κατά την άσκηση της νομοθετικής της αρμοδιότητας επί τη βάση νομοθετικής εξουσιοδοτήσεως ή ειδικής διατάξεως του Συντάγματος, οφείλουν να θεσπίζουν κανόνες δικαίου που θα εισάγουν ίση ρύθμιση για όλους όσους τελούν υπό τις ίδιες ή όμοιες συνθήκες²⁵.

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητος ο προσδιορισμός του εννοιολογικού περιεχομένου της κατ' άρθρο 4§1 του Συντάγματος

24. Νέο Δίκαιο, Παρατηρήσεις από τον Φ.Θ. Βεγλερή στην 2080/58 απ. Σ. τ. Ε σελ 437

25. Αριστόβουλου Ι. Μάνεση, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ. 317 επ.

ισότητας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ισότητα είναι στοιχείο τόσο της έννοιας της δημοκρατίας όσο και της έννοιας της δικαιοσύνης. Επιπλέον είναι βέβαιο ότι η κατ' άρθρο 4§1 του Συντάγματος νομική ισότητα, αφ' ενός μεν δεν υποδηλώνει κοινωνική και οικονομική ισότητα, αφ' ετέρου δε δεν σημαίνει μαθηματική ισότητα. Στο πλαίσιο των φιλελεύθερων πολιτευμάτων και των κοινωνικών διαφορισμών της εποχής μας, η συνταγματικώς κατοχυρούμενη ισότητα του νόμου νοείται ήδη ως **αναλογική ισότητα**. Αυτό σημαίνει ότι ίση ρύθμιση υφίσταται - είτε σε πρόσωπα είτε σε πράγματα είτε σε σχέσεις είτε σε καταστάσεις αφορά αυτή - όταν ενεργείται: **α) όμοια μεταχείριση των ομοίων, β) ανόμοια μεταχείριση των ανομοίων**²⁶. Η όμοια μεταχείριση για να είναι ίση προϋποθέτει ομοιότητα των υπό ρύθμιση θεμάτων. Με άλλες λέξεις ίση ρύθμιση δεν υφίσταται, όταν δεν δικαιολογείται: α) διαφορετική μεταχείριση, λόγω ακριβώς της υφιστάμενης ομοιότητας των υπό χειρισμό θεμάτων, και β) όμοια μεταχείριση, λόγω ακριβώς της υπάρχουσας ανομοιότητας των υπό χειρισμό περιπτώσεων. Συνεπώς ο δικαστής ελέγχοντας την από τον νομοθέτη τήρηση της συνταγματικής αρχής της ισότητας, οφείλει να ερευνά αν υφίσταται πραγματικά ομοιότητα των υπό ρύθμιση θεμάτων. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να αποβλέπει στις ουσιώδεις ιδιότητές τους και βάσει αυτών να εκτιμά την εκάστοτε αντικειμενική υπαρξη ομοιότητας ή ανομοιότητας.

Περαιτέρω όσο αφορά ειδικότερα την ανόμοια μεταχείριση ανόμοιων περιπτώσεων, πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή δεν αρκεί απλώς να μην είναι αυθαίρετη ή άδικη, πρέπει να είναι και εύλογη. Εύλογη δε είναι εν προκειμένω η ανάλογη προς την υφιστάμενη ανομοιότητα ρύθμιση, αυτή που αντιστοιχεί δηλαδή προς τα εκάστοτε κατά τόπο και χρόνο αντικειμενικά δεδομένα. Η ανόμοια μεταχείριση, για να συνιστά ίση ρύθμιση, προϋποθέτει μεν ανομοιότητα των υπό ρύθμιση θεμάτων, αυτή όμως η προϋπόθεση είναι αναγκαία, αλλά όχι και επαρκής. Διότι οποιαδήποτε διαφορετική ρύθμιση συγκεκριμένων διαφορετικών περιπτώσεων δεν σημαίνει οπωσδήποτε ίση ρύθμιση. Η διαφορετική ρύθμιση τότε μόνο είναι σύμφωνη προς την ισότητα, όταν ανταποκρίνεται και στο μέτρο που ανταποκρίνεται προς τα πραγματικά δεδομένα της

συγκεκριμένης ανομοιότητας. Επιπλέον η ανόμοια μεταχείριση για να θεωρηθεί ίση,

26.Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ.320επ. προϋποθέτει όχι μόνο ανομοιότητα των υπό ρύθμιση θεμάτων, αλλά και ρύθμιση ευθέως ανάλογη, τελούσα σε αλληλουχία προς τη συγκεκριμένη ανομοιότητα. Μόνο υπ' αυτή την έννοια η ανόμοια μεταχείριση ανόμοιων θεμάτων δεν αποτελεί κατ' ακριβολογία άνιση αλλά αντιθέτως σύμφωνη προς το άρθρο 4§1 του Συντάγματος ίση ρύθμιση²⁷.

Σε ότι αφορά εν προκειμένω τις αποδοχές των δικαστικών λειτουργών, όπως θα αναφερθεί διεξοδικότερα αμέσως παρακάτω, αυτές σύμφωνα και με τον σαφή συνταγματικό κανόνα του άρθρου 88§2 του Συντάγματος διαφοροποιούνται σε σχέση με τις απολαβές των υπολοίπων δημοσίων λειτουργών από τη στιγμή που υπάρχει αντικειμενική ανομοιότητα ανάμεσα στις δύο αυτές κατηγορίες δημοσίων λειτουργών. Επομένως η θέσπιση ανόμοιας ρύθμισης και μάλιστα τελούσας σε αλληλουχία και ούσας ευθέως ανάλογης προς τη διαπιστούμενη ανομοιότητα, δε συνιστά άνιση αλλά απεναντίας ίση ρύθμιση σύμφωνα και με τα προεκτεθέντα.

3. Αποδοχές ανάλογες με τη σπουδαιότητα του δικαστικού λειτουργήματος²⁸

Υπό το πρίσμα των παραπάνω σκέψεων, αξίζει σ' αυτό το σημείο να γίνει αναφορά στην απόφαση του Σ.τ.Ε. αριθμός 2080 του 1950, γνωστή και ως υπόθεση των πενήντα οκτώ πρωτοδικών, η οποία ουσιαστικά άνοιξε το δρόμο στους δικαστικούς λειτουργούς για την διεκδίκηση εκ μέρους τους αποδοχών ανάλογων του λειτουργήματός τους κατ' επιταγή των άρθρων 4§1 και 88§2 του Συντάγματος. Σε ότι αφορά το ιστορικό της υπόθεσης πενήντα οκτώ πρωτοδίκες της Αθήνας ζήτησαν την ακύρωση των συνταχθεισών μισθολογικών καταστάσεων, οι οποίες καταρτίστηκαν με βάση τον α.ν.1502/1950, ο οποίος ρύθμιζε σε νέες βάσεις τις αποδοχές των δημοσίων υπάλληλων εν γένει. Ο νόμος αυτός όριζε στο άρθρο 14 ότι οι υπερωριακές αμοιβές των δημοσίων λειτουργών, οι οποίες κατεβλήθησαν σ' αυτούς στο διάστημα από 1-7-1950 έως 30-9-1950 (περίοδο δηλαδή αναδρομικής εφαρμογής του νέου μισθολογίου) δεν

27.Αντωνίου Δ. Θεοδώρα, Η ισότητα εντός και δια του νόμου, 1998, σελ 180 επ.

28.Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ.339 επ.

θα συμψηφίζονταν με τη δημιουργούμενη διαφορά μισθού λόγω της αναδρομικής εφαρμογής του νέου μισθολογίου. Το άρθρο 22 όμως του ίδιου νόμου εισήγαγε εξαίρεση από το άρθρο 14 ορίζοντας ότι οι δικαστικοί λειτουργοί θα υπόκειντο στον εν λόγω συμψηφισμό των αντίστοιχων αποδοχών. Με αυτό τον τρόπο εισαγόταν μια δυσμενής για τους δικαστικούς λειτουργούς ρύθμιση, η οποία τους έφερνε σε όχι απλώς όμοια μισθολογική κατάσταση με τους δημοσίους υπαλλήλους, η οποία όμοια κατάσταση πρέπει και αυτή να θεωρηθεί ότι αντίκειται προς τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 4§1 και 88§2 του Συντάγματος, αλλά σε δυσμενέστερη μισθολογική κατάσταση.

Το Σ.τ.Ε. ερμηνεύοντας τα άρθρα 87§1 και 3§1 του Συντάγματος του 1952 (αντίστοιχα τα άρθρα 88§2 και 4§1 του ισχύοντος Συντάγματος) ως κανόνες αυξημένης τυπικής ισχύος και όχι ως απλές διακηρύξεις του συντακτικού νομοθέτη, προέβη στο πλαίσιο της συνταγματικής υποχρέωσης του για έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων και στον έλεγχο της εκ μέρους του νομοθέτη τήρησης της δια του άρθρου 4§1 του Συντάγματος αρχής της αναλογικής ισότητας.

Διέκρινε τη βασική διαφορά μεταξύ των δύο αυτών κατηγοριών κρατικών οργάνων, δηλαδή των φυσικών προσώπων μέσω των οποίων ασκείται διοικητική αφ' ενός, δικαστική αφ' ετέρου λειτουργία: οι δημόσιοι διοικητικοί υπάλληλοι είναι έμμεσα όργανα του κράτους, τα οποία τελούν σε σχέση εξάρτησης έναντι άλλων κρατικών οργάνων, ενώ οι δικαστικοί λειτουργοί είναι άμεσα όργανα του κράτους, τα οποία κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων εκφράζουν άμεσα και ελεύθερα, εντός του πλαισίου των αρμοδιοτήτων τους, κρατική βούληση. Είναι προφανές λοιπόν ότι οι δημόσιοι διοικητικοί υπάλληλοι αφ' ενός και οι δικαστικοί λειτουργοί αφ' ετέρου αποτελούν δύο διακεκριμένες και ανόμοιες, σύμφωνα και με τα παραπάνω, κατηγορίες κρατικών οργάνων²⁹.

Λόγω ακριβώς της σπουδαιότητας και της λεπτότητας της λειτουργίας την οποία ασκούν οι δικαστές και λόγω της εκ του γεγονότος αυτού ιδιάζουσας θέσης αυτών εντός του κρατικού μηχανισμού και εντός της κοινωνίας και προς το σκοπό να περιφρουρηθεί ακόμη περισσότερο η ανεξαρτησία, αλλά και το κύρος

29.Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ.317επ.

και το γόητρο αυτών, θεσπίσθηκε η ειδική διάταξη του άρθρου 88§2 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία:” οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών πρέπει να είναι ανάλογες του λειτουργήματός τους”. Μ’ αυτό τον τρόπο το Σύνταγμα επιτάσσει ευμενέστερη μισθολογική εν γένει μεταχείριση των δικαστών έναντι των λοιπών δημοσίων λειτουργών. Αυτή η συνταγματικώς επιτασσόμενη διαφοροποίηση των αποδοχών των δικαστών εν γένει αφ’ ενός, και των διοικητικών υπαλλήλων αφ’ ετέρου, πρέπει να υφίσταται σε κάθε περίπτωση. Διότι πάντοτε και σε κάθε περίπτωση υφίστανται οι λόγοι που επιβάλλουν την κατοχύρωση της ανεξαρτησίας και την με κάθε τρόπο διασφάλιση της θέσης των δικαστικών λειτουργών. Συνεπώς πάντοτε δικαιολογείται και επιβάλλεται ευμενέστερη από απόψεως αποδοχών μεταχείριση των λειτουργών της δικαιοσύνης έναντι των υπαλλήλων της διοίκησης. Επομένως δεν τελεί σε αρμονία προς την ειδική διάταξη του άρθρου 88§2 του Συντάγματος και πρέπει να θεωρηθεί ανίσχυρη οποιαδήποτε νομοθετική ρύθμιση αποδοχών δικαστικών λειτουργών, η οποία ενδεχομένως δεν θα καθιέρωνε ευμενέστερη - πολύ περισσότερο αν θέσπιζε δυσμενέστερη – μεταχείρισή τους έναντι των διοικητικών υπαλλήλων. Ο συντακτικός λοιπόν νομοθέτης πράγματι απέβλεψε στην εξασφάλιση πάντοτε στους δικαστικούς λειτουργούς αποδοχών τέτοιων ώστε να καθίσταται δυνατή σε κάθε περίπτωση η ανάλογη προς το υψηλό λειτουργήμα τους διαβίωση και παράσταση.

Η περί ης ο λόγος διάταξη του άρθρου 88§2 του Συντάγματος δεν εισάγει εξαίρεση στον περί ισότητας κανόνα του άρθρου 4§1 του Συντάγματος, όπως εκ πρώτης όψεως φαίνεται, αλλά αποτελεί μάλλον επιβεβαίωση αυτού. Διότι εφ’ όσον υφίσταται ανομοιότητα μεταξύ των περιών πρόκειται κατηγοριών δημοσίων λειτουργών, η θέσπιση ανόμοιας ρύθμισης και μάλιστα τελούσας σε αλληλουχία και ούσας ευθέως ανάλογης προς τη διαπιστούμενη ανομοιότητα, δε συνιστά άνιση αλλά απεναντίας ίση ρύθμιση. Βάσει του άρθρου 88§2 οι μισθοί των λειτουργών της δικαιοσύνης αφ’ ενός και των υπαλλήλων της διοίκησης αφ’ ετέρου είναι μαθηματικώς άνισοι αλλά νομικώς ίσοι.

30.Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ.340επ.

Δικαιούνται επομένως οι δικαστικοί λειτουργοί να προβάλλουν την αντισυνταγματικότητα και συνεπώς το ανίσχυρο κάθε νομοθετικής διάταξης, η οποία θα τους έθετε μισθολογικώς στην ίδια μοίρα – πολύ

περισσότερο αν τους έθετε σε μικρότερη μοίρα – έναντι των διοικητικών υπαλλήλων. Αλλά και αυτεπαγγέλτως φυσικά τα δικαστήρια υποχρεούνται να ερευνούν αυτή την αντισυνταγματικότητα. Γι' αυτό το λόγο οφείλουν να εξετάσουν και να διαπιστώσουν αν ο νομοθέτης συνήγαγε από τη συγκεκριμένη ανομοιότητα και θέσπισε ρύθμιση η οποία τελεί σε αλληλουχία και ανταποκρίνεται προς αυτή³¹.

Επιστρέφοντας στην υπόθεση των πενήντα οκτώ πρωτοδικών, το Σ.τ.Ε έκρινε ότι η εισαγόμενη δια του άρθρου 22 του α.ν.1502/1950 εξαίρεση που αφορούσε τη μισθολογική κατάσταση των δικαστικών λειτουργών για το διάστημα της αναδρομικής εφαρμογής του νέου μισθολογίου αποτελεί αδικαιολόγητη μεταχείριση, εν όψει του άρθρου 3§1 και 87§2 του Συντάγματος του 1952, δηλαδή άνιση ρύθμιση αντικείμενη προς τις συνταγματικές αυτές διατάξεις και ότι συνεπώς είναι ανίσχυρη. Γι' αυτό προς το σκοπό απονομής δικαιοσύνης και προς αποκατάσταση της διασαλευθείσας ισονομίας εφάρμοσε το δικαστήριο αναλογικά και για τους δικαστικούς λειτουργούς τη γενικότερη διάταξη του άρθρου 14 του ίδιου νόμου.

Χαρακτηριστικό των προεκτεθέντων αποτελεί το ακόλουθο απόσπασμα της απόφασης 2080/1950³²: ***‘Ο συνταγματικός νομοθέτης δεν αντιλαμβάνεται ως ισοπέδωσιν την ισότητα, η δε διαφοροποιήσις των μισθών των λειτουργών της δικαιοσύνης και των υπαλλήλων της διοικήσεως επιβάλλεται εκ της ανάγκης, όπως η κατηγορία των δικαστών τύχη ειδικής μεταχείρισεως δια της απονομής αυτής του δικαίου και προσήκοντος εις τας ειδικάς γνώσεις, τας ιδιαιτέρας συνθήκας εργασίας, και την κοινωνικήν σπουδαιότητα της αποστολής των φορέων της τρίτης πολιτειακής λειτουργίας. Η ιδιάζουσα σύνθεσις των δικαστών και η υπεροχή των έναντι των οργάνων της εκτελεστικής εξουσίας αναγνωρίζεται υπό του Συντάγματος δια***

31. Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ.341επ.

32. Η απόφαση των 58 πρωτοδικών, απόφαση 2080/1950 Σ.τ.Ε., παράρτημα σελ.48.

των διατάξεων των άρθρων 82-98 αυτού, αίτινες, χάριν του γοήτρου της δικαστικής εξουσίας και του κύρους των λειτουργών της, προϋποθέτουσι και ανάλογον μισθολογικήν προτίμησιν των δικαστών. Συνεπώς προς την συνταγματικήν αυτήν αξίωσιν η νομοθεσία, ανέκαθεν εκανόνισεν υπέρ

των δικαστών αποδοχάς μείζονας, εις την αρχήν δ' αυτήν ακολουθεί και νυν ο νόμος 1502, εν άρθρω 2 αυτού. Όθεν πάσα αδικαιολόγητος διατάραξις της σχέσεως, της δημιουργηθείσης εκ της νομίμου καθιερώσεως μισθών, οίτινες είναι μαθηματικώς άνισοι, αλλά νομικώς ίσοι, ως η ήδη δια του άρθρου 22 του νόμου 1502 γενομένη, παραβιάζει το άρθρο 3 του Συντάγματος.''

Δ. Η ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΚΑΝΟΝΩΝ ΔΙΚΑΙΟΥ ΟΙ ΟΠΟΙΟΙ ΧΟΡΗΓΟΥΝ ΑΠΟΔΟΧΕΣ ΣΕ ΤΡΙΤΟΥΣ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΥΣ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΔΙΚΑΣΤΕΣ ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ³³

Όπως έχει ήδη αναφερθεί η αρχή της ισότητας δεσμεύει το δικαστή κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Η διεύρυνση της αρχής της ισότητας με τη δέσμευση και του κοινού νομοθέτη είχε ανάλογες επιπτώσεις και στον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων από τα δικαστήρια τα οποία πλέον ελέγχουν την ουσιαστική συμφωνία του περιεχομένου των νόμων προς την αρχή της ισότητας. Ο έλεγχος αυτός ενίσχυσε σημαντικά τον γενικότερο ρόλο των δικαστηρίων, τα οποία απέκτησαν έτσι την εξουσία να αρνούνται την εφαρμογή του νόμου, εφόσον κρίνουν ότι έρχεται σε αντίθεση με το περιεχόμενο της αρχής της ισότητας. Η άρνηση όμως αυτή των δικαστηρίων να εφαρμόσουν τον νόμο, εφ' όσον ήθελε περιορισθεί μόνο σε μια τέτοια απλή άρνηση, θα παρέμενε χωρίς νομικές συνέπειες και δε θα απέληγε σε κανένα αποτέλεσμα παρά μόνο στην αρνησιδικία. Ερωτάται λοιπόν: ο δικαστής δικαιούται και υποχρεούται να περιορισθεί στην απλή μη εφαρμογή της ως ανίσχυρης κρινόμενης άνισης νομοθετικής ρύθμισης, είτε περί ειδικής διάταξης πρόκειται εί-

33. Μάνεσης Ι Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ. 342επ.

τε περί ολόκληρου νόμου; Ή μήπως πρέπει σε τέτοιες περιπτώσεις να αναζητήσει και να εφαρμόσει, αντ' αυτής, νομικό κανόνα, ο οποίος να ρυθμίζει το ένδικο θέμα κατά τρόπο που να συνάδει προς τη συνταγματική αρχή της ισότητας, ώστε να αποκατασταθεί με αυτό τον τρόπο η τήρηση της ισότητας; Ποιος θα είναι τότε ο εφαρμοστέος νομικός κανόνας;

Για να δοθεί απάντηση στο ανωτέρω ερώτημα απαιτείται η κατηγοριοποίηση των περιπτώσεων προσβολής της αρχής της ισότητας εκ

μέρους του νομοθέτη. Διαφορετικά προβλήματα ανακύπτουν όταν ο νομοθέτης προβαίνει σε ανόμοια μεταχείριση ομοίων καταστάσεων και άλλα όταν ο νομοθέτης προβαίνει κατά παράβαση του άρθρου 4§1 του Συντάγματος σε όμοια μεταχείριση ανόμοιων καταστάσεων.

A) Ανόμοια μεταχείριση ομοίων περιπτώσεων:

Όταν πρόκειται περί ευμενών ρυθμίσεων, που αποτελούν εξαίρεση δυσμενέστερου κανόνα, η εκ μέρους του δικαστηρίου εφαρμογή της συνταγματικής αρχής της ισότητας έγκειται στη μη εφαρμογή της αντικείμενης σε αυτή εξαιρετικής ευμενούς ρύθμισης, ως ανίσχυρης. Βεβαίως η αποκατάσταση της ισότητας επί ομοίων περιπτώσεων ανομοίως ρυθμιζομένων θα ήταν *in abstracto* δυνατόν να επιτευχθεί με δύο τρόπους: Είτε με την αναγνώριση του ανίσχυρου της εξαιρετικής ευμενέστερης διάταξης, είτε αντιθέτως με την επέκταση της ειδικής ευμενούς ρύθμισης σε όλα τα λοιπά όμοια θέματα. Είναι όμως προφανώς αναμφισβήτητο ότι ο δεύτερος αυτός τρόπος αποκατάστασης της ισονομίας δεν είναι εφαρμόσιμος εκ μέρους του δικαστή. Η επέκταση της εξαιρετικής ευμενούς ρύθμισης μιας συγκεκριμένης περίπτωσης σε άλλες, όμοιες έστω περιπτώσεις, τις οποίες ο νομοθέτης με γενικό κανόνα ρυθμίζει σχετικώς δυσμενέστερα δεν αποτελεί έργο του δικαστή. Οι εξαιρετικοί κανόνες δικαίου είναι στενάς ερμηνευτέοι και πολύ περισσότερο δεν είναι δυνατή η αναλογική εφαρμογή τους. Εάν ο δικαστής επιχειρούσε κάτι τέτοιο θα εξερχόταν από τα όρια της δικαιοδοτικής του αρμοδιότητας και θα αντεπαιείτο έργα νομοθέτη.

Όταν πρόκειται περί μεμονωμένης αδικαιολόγητα δυσμενούς ρύθμισης, ο δικαστής εφ' όσον διαπιστώσει το άνισο της εξαιρετικής

34. Αντωνίου Δ. Θεοδώρα, Η ισότητα εντός και δια του νόμου, 1998, σελ.180επ.

αυτής ρύθμισης εκ μέρους του δικαστή να μην αρκεί προς αποκατάσταση της ισότητας. Τότε:

- 1) Ενδέχεται να υπήρχε προηγουμένως, πριν τη θέσπιση της αδικαιολογήτως δυσμενούς ρύθμισης, άλλη *ad hoc* ρύθμιση σχετικώς ευμενέστερη, πάντως μη άνιση, του συγκεκριμένου θέματος. Ήδη από τη στιγμή που θα διαπιστωθεί η αντισυνταγματικότητα της νεότερης ρύθμισης, η προϋφιστάμενη κατисχύει και είναι εφαρμοστέα εκ μέρους του δικαστή, δεδομένου ότι δεν είναι δυνατό να θεωρηθεί ότι καταργήθηκε από ανίσχυρη νομική διάταξη.
- 2) Εν ελλείψει τέτοιας προγενέστερης *ad hoc* ρύθμισης της συγκεκριμένης περίπτωσης είναι δυνατόν να υφίσταται γενικός κανόνας, ο οποίος να ρυθμίζει διαφορετικά και μάλιστα ευμενέστερα

περιπτώσεις ουσιωδώς όμοιες προς εκείνη για την οποία θεσπίστηκε η εξαιρετική, αδικαιολογήτως δυσμενέστερη και γι' αυτό το λόγο ανίσχυρη κριθείσα ρύθμιση. Εν προκειμένω ο δικαστής διαπιστώνοντας αφ' ενός μεν την εξ' αντικειμένου των θεμάτων, αφ' ετέρου δε το ανίσχυρο της εξαιρετικής ρύθμισης, δικαιούται και υποχρεούται να πληρώσει κατ' αναλογία το έτσι δημιουργούμενο κενό. Και το πληροί με την κατ' αναλογία εφαρμογή του κανόνα και στη συγκεκριμένη όμοια περίπτωση . Για την επέκταση της εφαρμογής του τεθειμένου κανόνα δικαίου είναι εν γένει αδιάφορο αν ο κανόνας τυγχάνει ευμενέστερος ή δυσμενέστερος. Αρκεί ότι είναι κανόνας δικαίου και ότι με την εφαρμογή του επιτυγχάνεται η αποκατάσταση της αρχής της ισότητας, η οποία είχε παραβιασθεί από αδικαιολόγητες και εξαιρετικές δηλαδή άνισες νομοθετικές ρυθμίσεις³⁵.

Στο πλαίσιο της εφαρμογής από τα δικαστήρια των επιταγών των άρθρων 4§1 και 88§2 του Συντάγματος, για αποδοχές στους δικαστικούς λειτουργούς ανάλογες του λειτουργήματός τους, πολλές αποφάσεις τους, οι οποίες οδήγησαν στην επέκταση ευεργετημάτων τα οποία παρέσχοντο σε ορισμένη κατηγορία πολιτών και προς όφελος των δικαστών, βρέθηκαν στο επίκεντρο αυστηρής κριτικής.

35. Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ.330επ.

Υποστηρίχθηκε δηλαδή ότι η αρμοδιότητα των δικαστηρίων προς έρευνα της συνταγματικότητας των νόμων δεν επιτρέπει στο δικαστή να επεκτείνει ευεργετήματα παρασχεθέντα από το νόμο χάριν ορισμένης κατηγορίας πολιτών και σε άλλες, με τη δικαιολογία ότι κακώς δεν συμπεριελήφθησαν και αυτές. Οι ανωτέρω αυτές παρατηρήσεις με τον απόλυτο τρόπο με τον οποίο διατυπώνονται δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί ότι ευσταθούν. Αυτές οι παρατηρήσεις δεν ισχύουν όταν πρόκειται περί επέκτασης ευεργετημάτων ,που έχουν θεσπισθεί με γενικό κανόνα και σε εκείνες τις ειδικές περιπτώσεις οι οποίες μολονότι είναι όμοιες προς τις υπόλοιπες δεν υπήχθησαν στη γενικότερη ρύθμιση. Εν προκειμένω ο δικαστής δεν ενεργεί αυθαίρετα και με υποκειμενικά κριτήρια, αλλά με αναγωγή στον γενικότερο κανόνα, ο οποίος έχει τεθεί από τον νομοθέτη για τη ρύθμιση όμοιων περιπτώσεων. Έχει μάλιστα υποχρέωση ο δικαστής λόγω της ταυτότητας του νομικού λόγου να εφαρμόσει κατ' αναλογία την υφιστάμενη γενικότερη ρύθμιση και στη συγκεκριμένη περίπτωση, για την οποία φαίνεται να υπάρχει ήδη νομοθετικό κενό μετά τη διαπίστωση του άνισου

της εξαιρετικής ρύθμισης. Διότι αρνησιδικία δεν είναι επιτρεπτή. Ο δικαστής δεν δικαιούται να αρνηθεί απονομή δικαιοσύνης υφ' οιαδήποτε πρόφαση, ιδίως δε υπό την πρόφαση της ασάφειας ή της σιωπής του νόμου. Προς πλήρωση τέτοιου κενού ο δικαστής καθόλου δεν κατασκευάζει νόμο σύμφωνα με τις δικές του αντιλήψεις, αλλά απεναντίας κρίνει σύμφωνα προς την αντίληψη και τη βούληση του νομοθέτη, όπως αυτή έχει εκδηλωθεί στον γενικό κανόνα. Ο δικαστής δηλαδή υιοθετεί εκείνη ακριβώς τη ρύθμιση στην οποία έχει ήδη προβεί ο νομοθέτης και στην οποία θα είχε υπαγάγει και τη συγκεκριμένη περίπτωση εάν δεν συνέβαινε να παραβεί την περί ισότητας αρχή του άρθρου 4§1 του Συντάγματος³⁶.

Εάν ούτε ειδική ad hoc ρύθμιση προϋφίσταται, ούτε γενικός κανόνας υπάρχει, μόνο τότε ο δικαστής θα περιορισθεί κατ' ανάγκη στην απλή μη εφαρμογή της ως ανίσχυρης κρινόμενης άνιση ρύθμισης. Διότι σ' αυτή την περίπτωση ανακύπτει αληθινό νομοθετικό κενό, για την πλήρωση του οποίου δεν είναι αρμόδιος ο δικαστής. Αλλιώς θα κατέληγε να προσδιορίσει αυτός το

36. Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ.330επ.

περιεχόμενο μιας νέας ρύθμισης και να ασκήσει αληθινά νομοθετικές αρμοδιότητες, αποφαινόμενος ως νομοθέτης, πράγμα το οποίο όμως είναι ασυμβίβαστο προς το πνεύμα και προς την όλη διάρθρωση του ισχύοντος σε εμάς συστήματος δικαίου. Μόνο σ' αυτή την περίπτωση ο δικαστής δεν δικαιούται να επιδιώξει αποκατάσταση της ισότητας πέρα από τις τεθειμένες διατάξεις χωρίς σχετικό νομοθετικό κείμενο και στη βάση απλώς του άρθρου 4 του Συντάγματος.

Β) Όμοια μεταχείριση ανόμοιων περιπτώσεων:

Εφ' όσον πρόκειται περί όμοιας μεταχείρισης ανόμοιων περιπτώσεων, η ισονομία θα απεκαθίστατο αν αποκλειόταν η εφαρμογή της γενικής όμοιας ρύθμισης στις συγκεκριμένες ανόμοιες περιπτώσεις. Αυτό σημαίνει ότι θα έπρεπε να υπάρχει κάποιος διαφορισμός, ο οποίος θα ήταν δυνατό να εισαχθεί με δύο τρόπους, με βάση την ανάλογη προς τις συγκεκριμένες ανομοιότητες ευμενέστερη ή δυσμενέστερη μεταχείριση: α) Με τη μη εφαρμογή της υφιστάμενης όμοιας ρύθμισης σε εκείνες τις περιπτώσεις, των οποίων οι ιδιότητες παρουσιάζουν, σε σχέση προς τις υπόλοιπες, ανομοιότητα επί τα χείρω, η οποία θα δικαιολογούσε τη δυσμενέστερη μεταχείρισή τους. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η υφιστάμενη ρύθμιση θα περιοριζόταν μόνο στις υπόλοιπες περιπτώσεις, οι οποίες θα εμφάνιζαν κοινές ανομοιότητες επί τα βελτίω. β) Με τη μη εφαρμογή της υφιστάμενης

ρύθμισης στις τελευταίες αυτές περιπτώσεις, οι οποίες χαρακτηρίζονται μεταξύ τους από κοινές ιδιότητες επί τα βελτίω ανόμοιες, οι οποίες θα δικαιολογούσαν ευμενέστερη γι' αυτές μεταχείριση σε σχέση προς τις υπόλοιπες. Έτσι η εφαρμογή της υφιστάμενης ρύθμισης θα περιοριζόταν κατ' αντίστροφη έννοια³⁷.

Σύμφωνα και με τις δύο παραπάνω διακρίσεις ο κανόνας που υπάγει σε ενιαία όμοια ρύθμιση ορισμένο αριθμό περιπτώσεων δεν θα έπρεπε να εφαρμοστεί σε όλες αυτές τις περιπτώσεις. Όταν δηλαδή πρόκειται περί όμοιας ρύθμισης ανόμοιων θεμάτων, η αποκατάσταση της ισονομίας δεν είναι δυνατό να επιδιώκεται με επέκταση του κανόνα, δεδομένου ότι ο κανόνας καλύπτει όλα τα θέματα και εφαρμόζεται ήδη ομοίως επί πάντων. Αντίθετα απ' ότι συμβαίνει στην ανόμοια ρύθμιση ομοίων περιπτώσεων οπότε επιζητείται η κατάργηση της εξαίρεσης με την επέκταση του κανόνα.

37. Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ.335επ.

Εν προκειμένω η αποκατάσταση της ισότητας δε νοείται παρά μόνο με τον περιορισμό της εφαρμογής του υφιστάμενου κανόνα και μάλιστα με την αναγνώριση εξαιρέσεων απ' αυτόν.

Στην υπό την ανώτερη έννοια αποκατάσταση της ισότητας δεν είναι δυνατόν κατ' αρχήν να συμβάλει ο δικαστής. Δεν έχει σημασία αν θα είναι λιγότερες ή περισσότερες οι περιπτώσεις, οι οποίες θα εξαιρεθούν από την εφαρμογή του κανόνα ή οι περιπτώσεις οι οποίες θα εξακολουθήσουν να ρυθμίζονται απ' αυτόν. Σημασία έχει ότι ο δικαστής θα καταλήξει να ασκεί αρμοδιότητες νομοθέτη. Η αναγνώριση εξαιρέσεων από την εφαρμογή υφιστάμενου νόμου δεν είναι έργο των εφαρμοστών του νόμου, αλλά αποκλειστικό προνόμιο του νομοθέτη. Δεν δικαιούται λοιπόν ο δικαστής να εξαιρέσει από την υφιστάμενη ενιαία όμοια ρύθμιση ορισμένες περιπτώσεις τις οποίες υπολαμβάνει ως δεόμενες διαφορετικής ρύθμισης λόγω της ανομοιότητάς τους σε σχέση προς τις υπόλοιπες. Διότι για να τις υπαγάγει σε διαφορετική ρύθμιση θα πρέπει κατ' ανάγκη να προσδιορίσει αυτός το περιεχόμενό τους, δηλαδή να ενεργήσει ως νομοθέτης. Τέτοια όμως εξουσία ούτε κατ' εξαίρεση έχει ο Έλληνας δικαστής³⁸.

Ενδεχόμενο μη πλήρους εφαρμογής της υφιστάμενης ενιαίας όμοιας ρύθμισης ανακύπτει στην εξής περίπτωση: όταν προϋφίσταται ειδική ανόμοια ευμενέστερη ρύθμιση συγκεκριμένου θέματος, η οποία καταργήθηκε από τον νόμο που εισάγει την όμοια άνιση ρύθμιση. Στην περίπτωση αυτή, αν ο δικαστής διαπιστώσει την κατά τις ουσιώδεις

ιδιότητες ανομοιότητα του συγκεκριμένου θέματος προς εκείνα με τα οποία από κοινού και όμοια ρυθμίσθηκε αυτό μεταγενέστερα, οφείλει να θεωρήσει αυτή την όμοια νομοθετική ρύθμιση ανόμοιων περιπτώσεων ως αντικείμενη προς τη συνταγματική αρχή της ισότητας και συνεπώς ανίσχυρη και να αρνηθεί την εφαρμογή της. Μπορεί δε να το κάνει αυτό ο δικαστής ακριβώς γιατί δεν θα χρειαστεί να αντικαταστήσει τη ρύθμιση αυτή με δική του νομοθετική βούληση αλλά θα εφαρμόσει ήδη την προϋφιστάμενη νομοθετική ρύθμιση στην οποία έχει εκφραστεί η βούληση του νομοθέτη η οποία δεν αντίκειται στη συνταγματική αρχή της ισότητας.

38. Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ. 335επ.

Απόψεις που υποστήριζαν ότι το α.4§1 του Συντάγματος αποτελεί μια απλή υπόδειξη προς τον νομοθέτη και ότι συνεπώς η υπόδειξη αυτή δεν μπορεί να αποτελέσει κανονικώς αντικείμενο ελέγχου από τα δικαστήρια είναι πια ξεπερασμένες. Στο πλαίσιο των απόψεων αυτών υποστηρίχθηκε ακόμη ότι στο δικαστή δεν επιτρέπεται να επεκτείνει ευεργετήματα παρασχεθέντα από τον νόμο χάριν ορισμένης κατηγορίας πολιτών και σε άλλες με τη δικαιολογία ότι κακώς εξαιρέθηκαν. Κατά την άποψη αυτή αυτό είναι το ανυπέβλητο όριο της δικαστικής έρευνας των νόμων καθώς και της θεωρίας περί δικαστικώς ελεγχόμενης ισότητας των νομοθετικών μέτρων. Ως επιχείρημα κατά του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων από τα δικαστήρια για την τήρηση από το νομοθέτη της αρχής της ισότητας, υποστηρίχθηκε επίσης ότι τα δικαστήρια δεν έχουν στο πλαίσιο της επέκτασης εφαρμογής του κανονιστικού περιεχομένου κανόνα δικαίου την εξουσία να επιβάλλουν μ' αυτό τον τρόπο στο δημόσιο βάρη κατ' αρέσκεια και κατά τροποποίηση του προϋπολογισμού του κράτους. Κάτι τέτοιο σύμφωνα με την άποψη αυτή αντίκειται στο άρθρο 80§1 του Συντάγματος κατά το οποίο δεν παρέχεται μισθός χωρίς οργανικό ή άλλο νόμο³⁹.

Κατά την κρατούσα όμως σήμερα άποψη η εξουσία των δικαστηρίων δεν σταματά στην άρνηση εφαρμογής αντισυνταγματικής διάταξης νόμου, αλλά διευρύνεται ακόμη περισσότερο με τη μέσω της δικαστικής απόφασης επέκταση εφαρμογής του κανονιστικού περιεχομένου του κανόνα δικαίου. Σύμφωνα με πάγια νομολογία του Α.Π., τα δικαστήρια όταν διαπιστώσουν, ότι η διάταξη νόμου θεσπίζει αδικαιολόγητη εξαίρεση από τον κανόνα και εντεύθεν είναι αντισυνταγματική, οφείλουν αφ' ενός να μη την εφαρμόζουν και αφ' ετέρου προς αποκατάσταση της ισότητας να εφαρμόσουν τον

κανόνα χωρίς την αντισυνταγματική διάταξη και επί της κατηγορίας των προσώπων, η οποία έχει εξαιρεθεί απ' αυτόν. Ορθά δέχεται η νομολογία ότι μόνο κατ' αυτόν τον τρόπο αίρεται η ανισότητα την οποία δημιουργεί η αντισυνταγματική διάταξη και η οποία θα παρέμενε αν τα δικαστήρια περιορίζονταν απλά και μόνο στη διαπίστωση της αντισυνταγματικό

39. Δαγτόγλου Π.Δ., Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 1991, σελ. 1040 επ.

τητας της εξαίρεσης και δεν εφάρμοζαν τον κανόνα υπέρ της κατηγορίας των προσώπων, που έχουν εξαιρεθεί απ' αυτόν. Κατά την ίδια νομολογία η υπό της κατηγορίας των προσώπων που εξαιρέθηκε με την αντισυνταγματική διάταξη του νόμου, αξίωση της παροχής, η οποία καθορίζεται από τον κανόνα, δεν αποκλείεται από τη διάταξη του άρθρου 80§1 του Συντάγματος, κατά την οποία δεν παρέχεται μισθός δίχως οργανικό ή άλλο ειδικό νόμο, αφού η παραπάνω αξίωση στηρίζεται στον νόμο, που περιέχει τον κανόνα χωρίς τη συνταγματική διάταξη. Η με δικαστική απόφαση επέκταση του κανονιστικού περιεχομένου του κανόνα δικαίου και σε κατηγορίες που δεν έχει συμπεριλάβει στην ρύθμισή του ο κοινός νομοθέτης, φαίνεται να εγγίζει τα όρια της θέσπισης του δικαίου από την δικαστική εξουσία. Στην ουσία όμως η δικαστική εξουσία απλά εφαρμόζει το δίκαιο, όπως αυτό διαμορφώνεται μετά την απομάκρυνση της αντισυνταγματικής διάταξης. Άλλωστε ο νομοθέτης οφείλει και ο ίδιος να επέμβει για την άρση της ανισότητας⁴⁰.

Χαρακτηριστική για την κατανόηση της επέκτασης της εφαρμογής του κανονιστικού περιεχομένου κανόνων δικαίου που χορηγούν αποδοχές σε τρίτους εργαζομένους στο χώρο του δημοσίου και στους δικαστές από τα δικαστήρια είναι η απόφαση του Σ.τ.Ε με αριθμό 2458 του 1993⁴¹ με την οποία αναγνωρίστηκε ότι το δημόσιο έπρεπε να καταβάλει στους αιτούντες δικαστικούς λειτουργούς διάφορα ποσά, ως διαφορά προσαύξησης εκπαιδευτικής άδειας λόγω εξομοίωσης του μισθολογίου τους με εκείνο των ιατρών του Ε.Σ.Υ. κατ' επιταγή των άρθρων 26, 87§1 και 88§2 του Συντάγματος. Επειδή δηλαδή προβλέφθηκε με νόμο ευνοϊκότερη μισθολογική μεταχείριση των γιατρών του Ε.Σ.Υ. στο θέμα των αποδοχών λόγω εκπαιδευτικής άδειας χωρίς ταυτόχρονη πρόβλεψη για τους δικαστικούς λειτουργούς το Σ.τ.Ε. έκρινε ότι έτσι παραβιάζονται τα άρθρα 4§1 και 88§2 του Συντάγματος και γι' αυτό επέκτεινε την εφαρμογή των κανόνων αυτών και στους δικαστικούς λειτουργούς.

Κατ' ακολουθία των ανωτέρω είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι τυγχάνει εξ' αντικειμένου ουσιωδώς όμοια η συγκεκριμένη ειδική κατάσταση στην οποία τελούν οι σε εκπαιδευτική άδεια δημόσιοι λει-

40. Δημητρόπουλος Γ. Ανδρέας, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου ΙΙΙ, 2001, σελ. 956 επ.

41. Επίδομα εκπαιδευτικής άδειας, απόφαση 2458/1993, παράρτημα, σελ. 85 επ.

τουργοί εν γένει, είτε ιατροί είναι είτε δικαστικοί υπάλληλοι. Δεδομένου δε ότι η ανόμοια μεταχείριση ομοίων περιπτώσεων αποτελεί άνιση ρύθμιση, επιβεβλημένη παρουσιάζεται η αποκατάσταση της ισότητας με την όμοια αυτών μεταχείριση.

Εξ' άλλου πρέπει να μη λησμονήται ότι οι δικαστικοί λειτουργοί δικαιούνται όχι απλώς όμοια αλλά και ευμενέστερη μισθολογική μεταχείριση. Το τελευταίο αυτό όμως είναι ανέφικτο, δεδομένου ότι το δικαστήριο, εν ελλείψει προϋφιστάμενης ειδικής νομοθετικής ρύθμισης, δεν δικαιούται να προβεί σε μια τέτοια ευμενέστερη μεταχείριση, προσδιορίζοντας το περιεχόμενο μιας νέας ρύθμισης και οικειοποιούμενο έτσι νομοθετικές αρμοδιότητες. Η ευμενέστερη μεταχείριση από την άποψη των αποδοχών αποτελεί πάντως το μείζον, το οποίο οι δικαστικοί λειτουργοί δικαιούνται. Εφ' όσον όμως αυτό στη συγκεκριμένη περίπτωση συμβαίνει να είναι δικαστικώς ανέφικτο δικαιούνται αυτοί να ζητήσουν το έλασσον δηλαδή την όμοια απλώς μεταχείριση εφ' όσον υπάρχει ήδη σχετική νομοθετική ρύθμιση και υπό τον όρο ότι συντρέχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις ομοιότητας⁴².

Ε. Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 88§2 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Η επιταγή του άρθρου 88§2 του Συντάγματος για απονομή στους δικαστικούς λειτουργούς αποδοχών ανάλογων του λειτουργήματος τους, συμπλέκεται τόσο με το ζήτημα του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων από τα δικαστήρια κατ' άρθρο 93§4 του Συντάγματος και κυρίως της επιταγής του άρθρου 4§1 του Συντάγματος περί νομοθετικής ισότητας, όσο και με την εξουσία των δικαστηρίων σε περίπτωση που διαπιστώσουν παραβίαση των άρθρων 88§2 και 4§1 του Συντάγματος να επεκτείνουν το κανονιστικό περιεχόμενο κανόνων δικαίου που χορηγούν αποδοχές σε

τρίτους εργαζομένους στο δημόσιο τομέα και στους δικαστές, χωρίς να ασκήσουν νομοθετικές αρμοδιότητες και με την επιφύλαξη του άρθρου 80 του Συντάγματος.

42. Μάνεσης Ι. Αριστόβουλος, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, 1980, σελ. 347επ.

Η Ελλάδα ήδη από το 1897 αναγνωρίζει το δικαίωμα όλων των δικαστηρίων να μην εφαρμόζουν νόμο που αντίκειται στο Σύνταγμα. Καθιερώνεται, λοιπόν, ένα σύστημα διάχυτου και παρεμπόδιτου ελέγχου, που αναγνωρίστηκε και σε επίπεδο συνταγματικού κειμένου με το άρθρο 5 του Συντάγματος του 1927⁴³. Σήμερα ο έλεγχος συνταγματικότητας των νόμων παραμένει διάχυτος, παρεμπόδιτος και συγκεκριμένος. Για αρκετές δεκαετίες όμως δεν αναγνωριζόταν η κατά το άρθρο 4§1 του ισχύοντος Συντάγματος υποχρέωση του νομοθέτη να θεσπίζει κανόνες δικαίου τηρώντας την αρχή της ισότητας και η συνακόλουθη εξουσία των δικαστηρίων να ελέγχουν την τήρηση της αρχής αυτής από το νομοθέτη. Από πολλούς υποστηριζόταν η άποψη ότι τόσο το άρθρο 4§1 όσο και το άρθρο 88§2 αποτελούν απλές υποδείξεις προς το νομοθέτη και ότι συνεπώς δεν τον δεσμεύουν νομικά. Κάτι τέτοιο όμως στα πλαίσια του αυστηρού και τυπικού Συντάγματος είναι αδιανόητο. Έτσι πρώτος ο Άρειος Πάγος άρχισε από το 1932 και στο εξής παγίως να δέχεται ότι ο νομοθέτης δεσμεύεται από την αρχή της ισότητας. Το Σ.τ.Ε. προσχώρησε στην άποψη αυτή μεταγενέστερα και συγκεκριμένα με αποφάσεις του κατά το έτος 1947. Από αυτή τη στροφή της νομολογίας θέλησαν να επωφεληθούν 58 Πρωτοδίκες όταν το 1950 ζήτησαν από το Σ.τ.Ε. να μην ισχύσει γι' αυτούς εξαιρετική δυσμενέστερη ρύθμιση σε σχέση με τους άλλους εργαζομένους στο δημόσιο τομέα λόγω παραβίασης από τον νομοθέτη της αρχής της αναλογικής ισότητας που εισήγαν τα άρθρα του Συντάγματος του 1952 3§1 και 87§2. Αφού τα δικαστήρια πλέον στο πλαίσιο του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων αναγνώρισαν και την εξουσία τους να ελέγχουν αν τηρήθηκε και από το νομοθέτη η ισότητα δικαίου, μπορούσαν να αποφανθούν και επί των αιτήσεων αυτών των δικαστικών λειτουργιών.

Περαιτέρω όμως τα δικαστήρια μετά την διαπίστωση ενδεχομένως του ανίσχυρου συγκεκριμένης νομικής διάταξης λόγω ασυμφωνίας προς την περί ισότητας συνταγματική αρχή, έπρεπε να αποφανθούν περί του εφαρμοστέου στην επίδικη διαφορά νομικού κανόνα. Η επέκταση του κανονιστικού περιεχομένου κανόνα δικαίου, ο οποίος χορηγεί αποδοχές σε τρίτους εργαζομένους στο χώρο του δημοσίου και στους δικαστές, αποτελεί λύση στο παραπάνω πρόβλημα, την οποία τα δικαστήρια επανειλημμένως έχουν δώσει, όταν άγονται ενώπιόν τους υποθέσεις παραβίασης από το νομοθέτη

43.Μανωλκίδης Σωτήρης, Η διασφάλιση της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, Το νέο Σύνταγμα, 2001,σελ. 347επ.

των άρθρων 88§2 και 4§1 του Συντάγματος. Η λύση αυτή υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις που αναφέρονται παραπάνω στο οικείο κεφάλαιο είναι σύννομη προς τις δικαιοδοτικές αρμοδιότητες του δικαστή, υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που ο δικαστής εισέρχεται στο πεδίο της νομοθετικής εξουσίας.

Ήδη από τη δεκαετία του 1980 μεγάλος αριθμός αποφάσεων τόσο του Αρείου Πάγου όσο και του Συμβουλίου της Επικρατείας επεκτείνουν μια ευνοϊκή – μισθολογική ή φορολογική – ρύθμιση που αφορούσε συγκεκριμένη κατηγορία υπαλλήλων και στους δικαστικούς λειτουργούς, με το σκεπτικό ότι η ρύθμιση είναι αντισυνταγματική επειδή παραβιάζεται η γενική αρχή της ισότητας του άρθρου 4§1 του Συντάγματος που επιβάλλει την αναλογική ισότητα (δηλαδή την ίση ρύθμιση ίδιων καταστάσεων και την ρύθμιση των άνισων καταστάσεων κατά το λόγο της διαφοράς τους) σε συνδυασμό με το άρθρο 88§2 του Συντάγματος, που ορίζει πως οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογες με το λειτούργημά τους. Μάλιστα από τις 155 σχετικές αποφάσεις της περιόδου 1981-1990 οι 74 αφορούσαν δικαστές και από αυτές μόνο οι 9 απέρριψαν το αίτημα επέκτασης της ευνοϊκότερης διάταξης⁴⁴.

Μια από τις λίγες αλλά σημαντικές εξαιρέσεις είναι η απόφαση του Α.Π. 4/1985 που αρνήθηκε να επεκτείνει και στους εφέτες το επίδομα βαθμού που λάμβαναν οι πρωτοδίκες μετά από υπηρεσία 8 ετών. Ακόμα και στην περίπτωση αυτή η πλειοψηφία του Α.Π. χρειάστηκε να καταφύγει στην κατασκευή της «ειδικής διάταξης που τέθηκε χάριν του γενικού συμφέροντος» για να ανατρέψει την εφετειακή απόφαση που δικαίωνε τους προσφεύγοντες συναδέλφους – εφέτες. Αντίθετα, αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η πρωτόδική απόφαση είχε απορρίψει την αγωγή.

Η αναφορά σε μία από τις παλαιότερες δικαστικές αποφάσεις που ασχολήθηκαν με το κρίσιμο θέμα της επεκτατικής εφαρμογής ευνοϊκών διατάξεων σε κατηγορία δικαστών γίνεται εδώ, επειδή αποτυπώνει, με τρόπο πρόδηλο και σαφή την αποσπασματική προσέγγιση που βασίστηκε κάποιες φορές σε κριτήρια ευκαιριακά και – δυστυχώς – συχνά συντεχνιακά, ιδιαίτερα όσες φορές ο κοινός δικαστής κλήθηκε να γίνει κριτής του εαυτού του. Η κατάσταση αυτή κατέστησε επιτακτική την αναθεώρηση του άρθρου 88 του Συντάγματος.

44.Μανωλκίδης Σωτήρης, Η διασφάλιση της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, Το νέο Σύνταγμα, 2001, σελ. 348επ.

ΣΤ. Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ ΑΡΘΡΟΥ 88§2 ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Η συνταγματική αναθεώρηση έθεσε κατά τρόπο επιτακτικό το μείζον θέμα της διασφάλισης της εσωτερικής και εξωτερικής αυτονομίας της δικαστικής εξουσίας. Αυτονομίας που συνδέεται με την πληρέστερη διασφάλιση της αρχής της διάκρισης των λειτουργιών και κατά συνέπεια της δικαιοκρατικής οργάνωσης της πολιτείας.

Με την πρόταση αναθεώρησης που υπέβαλε στην Βουλή του 1996 η κυβερνητική πλειοψηφία του ΠΑΣΟΚ, προτάθηκε η τροποποίηση των άρθρων 88, 89, 90, 92, 93 και 100 του Συντάγματος. Ειδικότερα, σύμφωνα πάντα με την κυβερνητική πρόταση θα αναμορφωνόταν το άρθρο 88 στην κατεύθυνση της διασφάλισης της προσήκουσας μισθολογικής μεταχείρισης των δικαστών με τον καθορισμό ειδικής διαδικασίας για την εκδίκαση των υποθέσεων που αφορούν τις αποδοχές από το δικαστήριο του άρθρου 99 του Συντάγματος. Η διάταξη που ψηφίστηκε τελικά από τη Ζ' Αναθεωρητική Βουλή επαναλαμβάνει πως «οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογες με το λειτούργημά τους. Τα σχετικά με την βαθμολογική και μισθολογική τους εξέλιξη καθορίζονται με ειδικούς νόμους». Στη συνέχεια όμως με το εδάφιο 2 της παραγράφου 2, αφαιρείται από την ύλη των κοινών διοικητικών δικαστηρίων η αρμοδιότητα κρίσης επί διαφορών που αφορούν τις αποδοχές ή τις συντάξεις δικαστικών λειτουργών, εφόσον η επίλυση των σχετικών νομικών ζητημάτων μπορεί να επηρεάσει την μισθολογική, συνταξιοδοτική ή φορολογική κατάσταση ευρύτερου κύκλου προσώπων. Στις περιπτώσεις αυτές η κρίση ανήκει στο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 99 του Συντάγματος που συγκροτείται με την επιπλέον συμμετοχή ενός τακτικού καθηγητή και ενός δικηγόρου⁴⁵.

Η ανωτέρω διάταξη δεν απαντάται σε άλλα συνταγματικά κείμενα ευρωπαϊκών χωρών ενώ, η πρόταση αναθεώρησης συνδυαζόταν με την αναθεώρηση του άρθρου 80 του Συντάγματος, που όριζε πως «Μισθός και κάθε είδους αποδοχές, σύνταξη ή χορηγία ούτε εγγράφονται στον προϋπολογισμό του κράτους ούτε παρέχονται, ούτε επεκτείνονται σε πρόσωπα ή κατηγορίες προσώπων πέραν των όσων προβλέπονται ρητά στη σχετική διάταξη

45.Μανωλκίδης Σωτήρης, Η διασφάλιση της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης στο αναθεωρημένο Σύνταγμα, Το νέο Σύνταγμα 2001,σελ. 349επ.

με πράξη οποιουδήποτε κρατικού οργάνου, παρά μόνο με τυπικό νόμο». Η τελευταία αυτή διάταξη δεν έλαβε την απαιτούμενη πλειοψηφία των 180 ψήφων και δεν συμπεριλαμβάνεται στο νέο Σύνταγμα.

Η ευρωπαϊκή εμπειρία είναι διαμετρικά αντίθετη όχι τόσο εξαιτίας της μεγαλύτερης αυτοσυγκράτησης που έχουν επιδείξει οι ευρωπαίοι δικαστές όσο εξαιτίας της συγκέντρωσης όλων των διαφορών που αφορούν την πιθανή αντισυνταγματικότητα νομοθετικών ρυθμίσεων στα χέρια εθνικών συνταγματικών δικαστηρίων.

Η σύνθεση των ανωτέρω δικαστηρίων διασφαλίζει την αμεροληψία της κρίσης, καθώς όχι μόνο η συνταγματική δικαιοσύνη συνιστά αυτοτελή κλάδο της δικαστικής εξουσίας, αλλά τα μέλη της δεν προέρχονται – στην πλειοψηφία τους – από την τακτική δικαιοσύνη και είναι προσωπικότητες εγνωσμένου κύρους⁴⁶.

Μάλιστα είναι χαρακτηριστικό ότι το ίδιο ισχύει και για το Ανώτατο Δικαστήριο των Η.Π.Α., όπου στο πλαίσιο ενός συστήματος διάχυτου και παρεμπόδιου ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο απαρτίζεται από δικαστές που επιλέγονται ισοβίως από τον ίδιο τον Πρόεδρο και διορίζονται μετά από σύμφωνη γνώμη της Γερουσίας.

Η μεταφορά της αρμοδιότητας κρίσης των διαφορών που αφορούν μισθούς και συντάξεις δικαστικών λειτουργών σε πρώτο και τελευταίο βαθμό στο δικαστήριο του άρθρου 99, όταν εγείρονται ζητήματα μείζονος σπουδαιότητας, διασπά το διάχυτο χαρακτήρα του ελέγχου συνταγματικότητας, αλλά καθίσταται αναγκαία ώστε να διασφαλίζεται η αμεροληψία της δικαστικής κρίσης και η ανεξαρτησία του δικαιοδοτικού οργάνου. Παράλληλα, η ανωτέρω μεταφορά δεν προσβάλλει την αρχή του φυσικού δικαστή, αφού η μεταφορά προβλέπεται από το ίδιο το Σύνταγμα και αφορά μια κατηγορία υποθέσεων και όχι μια ομάδα προσώπων. Οι δικαστικοί λειτουργοί εξακολουθούν να κρίνονται από τα κοινά δικαστήρια, της πολιτικής, ποινικής και διοικητικής δικαιοσύνης, ως προς το σύνολο των υπολοίπων υποθέσεών τους. Με άλλα λόγια το Σύνταγμα με το αναθεωρημένο άρθρο 88 παράγραφος 2, δημιουργεί ένα *novum*, ένα νέο φυσικό δικαστή για την κατηγορία των μισθολογικών και

46.Κασσιμάτη Γεωργίου, Συνταγματικό Δίκαιο II, Τεύχος α', 1980, σελ. 128επ.

συνταξιοδοτικών διαφορών των δικαστικών λειτουργών, που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για ένα ευρύτερο κύκλο προσώπων. Ο νέος αυτός δικαστής περιβάλλεται από αυξημένες εγγυήσεις αμεροληψίας και βρίσκεται εκτός της δικαστικής ιεραρχίας, ενώ τυγχάνει των εγγυήσεων προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας που θα έπρεπε, πάντως, να ενισχυθούν ως προς τα μη δικαστικά μέλη του. Τέλος, *mutatis mutandis* θα πρέπει να γίνει μνεία πως στη σύνθεση του δικαστηρίου δεν μετέχουν τα μέλη που προέρχονται από τον ίδιο κλάδο της δικαιοσύνης με τον δικαστικό λειτουργό που προσφεύγει σε αυτό.

Είναι μάλιστα ιδιαίτερα ευτυχές το γεγονός της εισαγωγής του νέου αυτού δικαστικού οργάνου, χωρίς παράλληλα την επιζητούμενη αναθεώρηση του άρθρου 80 του Συντάγματος. Αναθεώρηση που αποσκοπούσε στον περιορισμό του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, στο πεδίο της ισότητας, με την προταθείσα ρητή απαγόρευση της δυνατότητας δικαστικής επέκτασης της ευνοϊκής ρύθμισης. Η ανωτέρω πρόταση δεν έλαβε την απαιτούμενη πλειοψηφία των 180 ψήφων. Η θέσπιση ενός παρόμοιου περιορισμού θα συναντούσε την καθολική αντίδραση των δικαστών και θα έθετε την ελληνική συνταγματική επιστήμη μπροστά στο δίλημμα αποδοχής της θεωρίας των αντισυνταγματικών συνταγματικών διατάξεων⁴⁷.

47.Μανωλκίδης Σωτήρης, Η διασφάλιση της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης κατά το αναθεωρημένο Σύνταγμα, Το νέο Σύνταγμα,2001, σελ.349επ.

IV. ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

Το ζήτημα του τρόπου προσδιορισμού και του ύψους των αποδοχών τις οποίες πρέπει να λαμβάνουν οι δικαστικοί λειτουργοί έχει όπως είναι φανερό απασχολήσει τη νομολογία που, με σειρά

αποφάσεων, έχει δώσει απαντήσεις στα αναφερόμενα εν προκειμένω προβλήματα, όπως έχει απασχολήσει και τη θεωρία.

Η διατύπωση του Συντάγματος, ότι οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών είναι ανάλογες με το λειτούργημά τους και ότι τα σχετικά με τη βαθμολογική και μισθολογική τους εξέλιξη και με την κατάσταση τους γενικά καθορίζονται με ειδικούς νόμους έχει οδηγήσει τη νομολογία στις εξής παραδοχές:α) ότι οι αποδοχές πρέπει να τελούν σε αντιστοιχία με τη σπουδαιότητα αλλά και με τη φύση του δικαστικού λειτουργήματος, εφ' όσον πρόκειται για αποδοχές προσώπων που ασκούν συντεταγμένη λειτουργία, ότι πρέπει να διακρίνονται από τις αποδοχές των λοιπών δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών, υπό την έννοια ότι πρέπει να καθορίζονται αυτοτελώς με ειδικούς νόμους και να είναι ανώτερες από τις αποδοχές των λοιπών δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών αλλά και εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα, γ) ότι κατά συνέπεια, η χορήγηση αποδοχών σε τρίτους εργαζομένους στον χώρο του Δημοσίου χωρίς ταυτόχρονη και ίση τουλάχιστον χορήγηση των αποδοχών αυτών προς τους δικαστικούς λειτουργούς συνιστά ανεπίτρεπτη δυσμενή διάκριση σε βάρος των δικαστικών λειτουργών κατά παράβαση της παραγράφου 2 του άρθρου 88 του Συντάγματος, δ) ότι απαγορεύεται η μισθολογική εξομοίωση λειτουργών του δημοσίου τομέα προς τους δικαστές, ε) ότι είναι ανεπίτρεπτη η παραπομπή μισθολογικής διάταξης για τρίτους στις αποδοχές ανώτατων δικαστικών λειτουργών⁴⁸.

Μείζονος σημασίας ζήτημα αποτελεί η φορολογική απαλλαγή των δικαστικών λειτουργών κατ' εφαρμογή του Ζ' / 1975 Ψηφίσματος. Στηριζόμενο στην αρχή της ισοτιμίας των συντεταγμένων εξουσιών του κράτους και την από 22.12.1964 απόφαση της Βουλής το Διοικητικό Εφετείο έκρινε κατ' εφαρμογή των άρθρων 26, 87§1 και 88§2 του Συντάγματος, ότι επειδή η απόφαση αυτή εξομοιώνει τη βου

48.Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, β' έκδοση κατά το αναθεωρημένο Σύνταγμα, 2002, σελ. 689επ.

λευτική αποζημίωση προς τις αποδοχές των ανώτατων δικαστικών λειτουργών, πρέπει να εφαρμοσθεί και όσον αφορά την απαλλαγή από τη φορολογία εισοδήματος των δικαστικών λειτουργών, οι οποίοι διαφορετικά υφίστανται άνιση μεταχείριση ως φορείς συντεταγμένης εξουσίας έναντι φορέων άλλης συντεταγμένης

εξουσίας. Έκρινε επίσης , ότι η επέκταση της εφαρμογής του άρθρου 5 του Ζ΄ Ψηφίσματος δεν συνιστά ανεπίτρεπτη άσκηση νομοθετικού έργου, αλλά ευθεία εφαρμογή των εν λόγω συνταγματικών διατάξεων.

Η υπόθεση ήχθη ενώπιον της ολομέλειας του Σ.τ.Ε, η οποία αποφάσισε κατά πλειοψηφία , ότι ορθά έκρινε το Εφετείο⁴⁹.

Δεκαπέντε όμως μέλη του δικαστηρίου έκριναν ότι η διάταξη του άρθρου 5 παρ.1 του Ζ΄ Ψηφίσματος θεσπίζει φορολογική απαλλαγή μόνο για τους βουλευτές και ότι, επειδή, βάσει του άρθρου 111παρ.2 του Συντάγματος, Συντακτικές Πράξεις και Ψηφίσματα που εκδόθηκαν από τις 24 Ιουλίου 1974 ως τη σύγκληση της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής εξακολουθούν να ισχύουν και κατά τις διατάξεις τους που είναι αντίθετες προς το Σύνταγμα, επιτρέπεται δε να τροποποιηθούν ή να καταργηθούν με νόμο, η φορολογική απαλλαγή που προβλέπει το Ψήφισμα δεν μπορεί να επεκταθεί και στους δικαστικούς λειτουργούς με επίκληση των άρθρων 26, 87 παρ.1 και 88 παρ.2 του Συντάγματος.

Ορθή είναι εν προκειμένω η άποψη της μειοψηφίας, ακριβώς γιατί το Ζ΄ Ψήφισμα ισχύει και κατά τις αντίθετες προς αυτό διατάξεις του Συντάγματος, οι οποίες δεν μπορούν, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να τύχουν εφαρμογής⁵⁰. Εξ' άλλου, η αρχή της ισοτιμίας των συντεταγμένων εξουσιών δεν έχει το νόημα, ότι οι αποδοχές όλων όσοι ασκούν, ως φορείς ή όργανά τους, δημόσια λειτουργήματα ή αξιώματα, πρέπει να είναι κατ' ανάγκη του αυτού ύψους. Οι αποδοχές καθενός πρέπει να υπολογίζονται όχι μόνο από την ιδιότητά του ως οργάνου συντεταγμένης εξουσίας, αλλά και από τις συνθήκες που είναι σύμφυτες με την άσκηση κάθε λειτουργήματος. Τέλος, οι αποδοχές προσώπων που υπηρετούν στον υπό ευρεία έννοια δημόσιο τομέα μπορούν να προσδιορίζονται σε ύψος που έχει σχέση με τη σημασία που αποδίδεται στο συγκεκριμένο είδος των προσφερόμενων υπηρεσιών, ακόμη και αν αυτό υπερβαίνει τις από-

49.Φορολογική απαλλαγή με βάση το Ψήφισμα Ζ'/1975, παράρτημα, σελ.93επ.

50.Μαυριάς Γ. Κώστας, Συνταγματικό Δίκαιο, β' έκδοση, 2002, σελ.689επ.

δοχές των μελών της Βουλής ή της Κυβέρνησης, χωρίς αυτό να παρέχει αγωγήμη αξίωση στα όργανα οποιασδήποτε συντεταγμένης εξουσίας για εξίσωση των αποδοχών του με τις εν λόγω αποδοχές.

V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η εξασφάλιση στους δικαστικούς λειτουργούς αποδοχών ανάλογων του λειτουργήματός τους κατ' επιταγή του άρθρου 88§2 του Συντάγματος, ως προϋπόθεση της προσωπικής τους ανεξαρτησίας έχει κεφαλαιώδη σημασία τόσο για τη διασφάλιση της λειτουργικής ανεξαρτησίας των λειτουργών αυτών, όσο και για την περιφρούρηση της δικαστικής ανεξαρτησίας εν γένει. Επιπλέον η δυναμική προσπάθεια των δικαστικών λειτουργών να απαιτήσουν δικαστικώς την τήρηση της αρχής της αναλογικής ισότητας κατ' επιταγή των άρθρων 4§1 και 88§2 του Συντάγματος, οδήγησε τα δικαστήρια, στο πλαίσιο της υποχρέωσης τους για έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, τόσο στην αναλυτική ερμηνεία της έννοιας του άρθρου 4§1 του Συντάγματος, όσο και στην επέκταση εφαρμογής του κανονιστικού περιεχομένου κανόνων δικαίου που χορηγούν αποδοχές σε τρίτους εργαζομένους στο χώρο του δημοσίου και στους δικαστές προς αποκατάσταση της διασαλευθείσας από την ως αντισυνταγματική κρινόμενη νομοθετική διάταξη ισότητας.

Ειδικότερα η προσωπική ανεξαρτησία του δικαστή δεν αναφέρεται μεν ευθέως στο λειτούργημα που ασκεί, αλλά αποτελεί εγγύηση του προσωπικού υπηρεσιακού του καθεστώτος με κανόνες που τον προφυλάσσουν από δυσμενείς επεμβάσεις του νομοθέτη, της εκτελεστικής αλλά και της ίδιας της δικαστικής λειτουργίας, επεμβάσεις που θα μπορούσαν έμμεσα να οδηγήσουν στον ετεροκαθορισμό της δικανικής του πεποίθησης. Υπό την έννοια αυτή η προσωπική ανεξαρτησία τελεί προς τη λειτουργική ανεξαρτησία σε σχέση μέσου προς σκοπό. Η πρώτη δηλαδή υπηρετεί τη δεύτερη. Αυτό σημαίνει ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη της συνταγματικά επιτασσόμενης λειτουργικής ανεξαρτησίας των δικαστικών λειτουργών αποτελεί η θέσπιση αποτελεσματικών εγγυήσεων αναφερόμενων στην υπηρεσιακή κατάστασή τους και κυρίως όπως είναι ευνόητο στο ύψος των αποδοχών τους, το οποίο κατ' άρθρο 88§2Σ πρέπει να είναι ανάλογο του λειτουργήματός τους.

Γίνεται σ' αυτό το σημείο εύκολα κατανοητό ότι η νευραλγική αποστολή της σύγχρονης δικαιοσύνης στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου το οποίο έχει ως ύψιστο σκοπό τη διαφύλαξη της αρχής του απαραβίαστου της ανθρώπινης αξίας, μπορεί αποτελεσματικώς να διεκπεραιωθεί από δικαστές που αισθάνονται θωρακισμένοι και απρόσβλητοι από οποιεσδήποτε επεμβάσεις, είτε των άλλων δύο εξουσιών, είτε των οργανωμένων συμφερόντων, τόσο στο δικαιοδοτικό έργο τους, όσο και στην σταδιοδρομία τους. Στο

σημείο αυτό τοποθετείται και η προβληματική της ρύθμισης των αποδοχών των δικαστικών λειτουργών η οποία θα πρέπει να συντελεί και αυτή στην επίτευξη των ανωτέρω στόχων.

Ακόμη κατ' άρθρο 88§2 του Συντάγματος οι αποδοχές των δικαστικών λειτουργών πρέπει να είναι ανάλογες του λειτουργήματός τους. Η ειδική αυτή πρόβλεψη δεν αποτελεί εξαίρεση από την αρχή της ισότητας που καθιερώνεται στο άρθρο 4§1 του Συντάγματος, αφού η ισότητα νοείται ως αναλογική και όχι ως μαθηματική, ενώ η ευνοϊκή αυτή διαφοροποίηση υπέρ των δικαστικών λειτουργών δικαιολογείται λόγω της αντικειμενικής ανομοιότητας της κατηγορίας των λειτουργών αυτών σε σχέση με τους υπόλοιπους δημοσίους υπαλλήλους. Η ανομοιότητα αυτή συνίσταται στη σπουδαιότητα και τη λεπτότητα της λειτουργίας την οποία ασκούν οι δικαστές καθώς και στο ότι αυτοί αποτελούν όργανα του κράτους τα οποία κατά την άσκηση των δικαιοδοτικών τους καθηκόντων εκφράζουν άμεσα και ελεύθερα, εντός του πλαισίου των αρμοδιοτήτων τους, κρατική βούληση. Επομένως η ανόμοια ρύθμιση που εισάγει το άρθρο 88§2 του Συντάγματος είναι ίση κατ' άρθρο 4§1 του Συντάγματος αφού ρυθμίζει αντικειμενικώς ανόμοιες καταστάσεις.

Περαιτέρω τα δικαστήρια στο πλαίσιο του διάχυτου και παρεμπόδιοντος ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων προχώρησαν, (ο Α.Π. από το 1932, το Σ.τ.Ε. μεταπολεμικά), και στον έλεγχο της τήρησης από το νομοθέτη των άρθρων 4§1 και 88§2 του Συντάγματος των οποίων τη δεσμευτικότητα και την αυξημένη τυπική ισχύ στο πλαίσιο του αυστηρού ελληνικού Συντάγματος έκτοτε δεν αμφισβήτησαν.

Όμως τα δικαστήρια μετά τη διαπίστωση της αντισυνταγματικότητας νομοθετικής διάταξης που έθετε σε δυσμενέστερη μισθολογική θέση τους δικαστικούς λειτουργούς σε σχέση με τους υπόλοιπους δημοσίους λειτουργούς και μετά την κήρυξη της ως ανίσχυρης έπρεπε για να μην αρνησιδικήσουν να βρουν την εφαρμοστέα στη συγκεκριμένη περίπτωση νομοθετική διάταξη, η οποία θα αποκαθιστούσε τη διασαλευθείσα ισότητα. Στην προσπάθειά τους αυτή επέκτειναν το κανονιστικό περιεχόμενο κανόνων δικαίου που χορηγούν αποδοχές σε τρίτους εργαζομένους στο χώρο του δημοσίου και στους δικαστές. Αυτή η λύση που δόθηκε από τα δικαστήρια, είναι ωστόσο σύννομη, εφόσον ο δικαστής διαπιστώνοντας την αντικειμενική ομοιότητα των υπό κρίση περιπτώσεων αναλογικά επεκτείνει τα ευεργετήματα που παρασχέθηκαν σε άλλες κατηγορίες και στους δικαστικούς λειτουργούς. Μ' αυτό τον τρόπο δεν κατασκευάζει ο δικαστής νόμο, ούτε παραβιάζει το άρθρο 80§1 του Συντάγματος, αφού και στην περίπτωση αυτή εφαρμόζει τη βούληση του νομοθέτη όπως αυτή έχει εκφραστεί μέσα από τη νομοθετική διάταξη το κανονιστικό περιεχόμενο της

οποίας αυτός επεκτείνει. Ο δικαστής θα ξεπερνούσε τις δικαιοδοτικές του αρμοδιότητες και θα ενεργούσε ως νομοθέτης, εάν παρείχε στους δικαστικούς λειτουργούς αποδοχές μεγαλύτερες, από αυτές που καθόρισε η επεκταθείσα και στους δικαστικούς λειτουργούς νομοθετική διάταξη. Οι δικαστές βεβαίως κατ' άρθρο 88§2 του Συντάγματος δικαιούνται αυτό το μείζον, το οποίο όμως στην περίπτωση αυτή είναι δικαστικώς ανέφικτο. Κάποιες φορές ωστόσο τα δικαστήρια προσέγγισαν το ζήτημα αυτό ευκαιριακά και συντεχνιακά ερχόμενα σε σύγκρουση με τη νομοθετική εξουσία. Η κατάσταση αυτή οδήγησε στην ανάγκη αναθεώρησης του άρθρου 88§2 του Συντάγματος.

Με το εδάφιο 2 της παραγράφου 2 του αναθεωρημένου άρθρου 88 του Συντάγματος, αφαιρείται από την ύλη των κοινών διοικητικών δικαστηρίων η αρμοδιότητα κρίσης επί διαφορών που αφορούν τις αποδοχές ή τις συντάξεις δικαστικών λειτουργών, εφόσον η επίλυση των σχετικών νομικών ζητημάτων μπορεί να επηρεάσει την μισθολογική, συνταξιοδοτική ή φορολογική κατάσταση ευρύτερου κύκλου προσώπων. Στις περιπτώσεις αυτές η κρίση ανήκει στο Ειδικό Δικαστήριο του άρθρου 99 του Συντάγματος που συγκροτείται με την επιπλέον συμμετοχή ενός τακτικού καθηγητή και ενός δικηγόρου. Η μεταφορά της αρμοδιότητας κρίσης των διαφορών που αφορούν μισθούς και συντάξεις δικαστικών λειτουργών σε πρώτο και τελευταίο βαθμό στο δικαστήριο του άρθρου 99, όταν εγείρονται ζητήματα μείζονος σπουδαιότητας, διασπά το διάχυτο χαρακτήρα του ελέγχου συνταγματικότητας, αλλά καθίσταται αναγκαία ώστε να διασφαλίζεται η αμεροληψία της δικαστικής κρίσης και η ανεξαρτησία του δικαιοδοτικού οργάνου. Είναι μάλιστα ιδιαίτερα ευτυχές το γεγονός της εισαγωγής του νέου αυτού δικαστικού οργάνου, χωρίς παράλληλα την επιζητούμενη αναθεώρηση του άρθρου 80 του Συντάγματος. Αναθεώρηση που αποσκοπούσε στον περιορισμό του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, στο πεδίο της ισότητας, με την προταθείσα ρητή απαγόρευση της δυνατότητας δικαστικής επέκτασης της ευνοϊκής ρύθμισης. Η θέσπιση ενός παρόμοιου περιορισμού θα συναντούσε την καθολική αντίδραση των δικαστών και θα έθετε την ελληνική συνταγματική επιστήμη μπροστά στο δίλημμα αποδοχής της θεωρίας των αντισυνταγματικών συνταγματικών διατάξεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντωνίου Δ. Θεοδώρας, *Η ισότητα εντός και δια του νόμου*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 1998, σελ. 170 επ.
2. Γεωργόπουλου Γ. Κωνσταντίνου, *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 1999, σελ. 381 επ.

3. Δαγτόγλου Π.Δ., *Συνταγματικό δίκαιο-Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 1991, σελ. 1040 επ.
4. Δημητρόπουλου Γ. Ανδρέα, *Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου III*, Θ' Έκδοση, Αθήνα 2001, σελ. 956 επ.
5. Κασσιμάτη Γεωργίου, *Συνταγματικό Δίκαιο II*, Τεύχος α', Αθήνα-Κομοτηνή 1980, σελ. 128 επ.
6. Μάνεση Ι. Αριστόβουλου, *Συνταγματική Θεωρία και Πράξη*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, Θεσ/νίκη 1980 σελ. 317επ.
7. Μανωλκίδη Σωτήρη, *Η διασφάλιση της εσωτερικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης στο αναθεωρημένο Σύνταγμα*, Το νέο Σύνταγμα, Αθήνα 2001, σελ. 347 επ.
8. Μαυριά Γ. Κώστα, *Συνταγματικό Δίκαιο*, β' έκδοση κατά το αναθεωρημένο Σύνταγμα, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 2002, σελ, 689 επ.
9. Παραρά Ι.Πέτρου, *Σύνταγμα 1975 Corpus III*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 1999, σελ.397
- 10.Ράικου Γ. Αθανάσιου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, Τεύχος Γ', Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 1984, σελ. 547επ.
11. Σοϊλεντάκη Π. Νικολάου, *Το δικαίωμα δικαστικής προστασίας*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 1993, σελ. 234επ.
12. Σπηλιωτόπουλου Π. Επαμεινώνδα, *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 1999, σελ. 362επ.

13. Τσάτσου Δ., *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος β' - Οργάνωση και λειτουργία της πολιτείας*, Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα 1993,σελ. 549επ.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

1. Η απόφαση των 58 Πρωτοδικών, απόφαση του Σ.τ.Ε 2080/1950
2. Επίδομα χρήσεως αυτοκινήτου, απόφαση Σ.τ.Ε. 1797/1989
3. Αποζημίωση για υπερωριακή εργασία, απόφαση Σ.τ.Ε. 2928/1986
4. Επίδομα μεταπτυχιακών σπουδών, απόφαση Σ.τ.Ε. 1850/1988
5. Εξομοίωση μισθολογίου των δικαστικών λειτουργών με αυτό των καθηγητών Α.Ε.Ι., απόφαση Σ.τ.Ε. 1693/1989
6. Επίδομα οικογενειακών βαρών, απόφαση Σ.τ.Ε. 1877/1989
7. Εξομοίωση με το μισθολόγιο των γιατρών του Ε.Σ.Υ., απόφαση Σ.τ.Ε. 1688/1991
8. Επίδομα εκπαιδευτικής άδειας, απόφαση Σ.τ.Ε 2458/1993
9. Φορολογική απαλλαγή με βάση το Ψήφισμα Ζ'/1975, απόφαση Σ.τ.Ε. 3670/1994
10. Επίδομα θέσης, απόφαση Σ.τ.Ε. 470/1996
11. Επίδομα χρόνου υπηρεσίας, απόφαση Σ.τ.Ε. 3490/1997
12. Επίδομα εκπαιδευτικής άδειας στην αλλοδαπή, απόφαση Σ.τ.Ε 3833/1997

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ